

Economisch-Statistische Berichten

Psychologische shock-therapie

★

Prof. G. Brouwers

Margebeschikking en prijspolitiek

★

Dr A. D. Bonnet

De praktische toepassing der
credietverzekering in Nederland

★

Drs G. de Bruyn

Industriële communicatie

★

Ir D. D. Miedema

De Franse landbouwpolitiek

★

Mr J. Huijts

Een en ander uit de Sowjetbegroting
1955

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

40e JAARGANG

No 1970

WOENSDAG 16 MAART 1955

Spuistraat 172

Amsterdam

KAS-ASSOCIATIE N.V.

Verhuur van brandkasten en
kluizen voor grote administraties

BETALEN · BEWAREN · BEHEREN

beschikbare krachten

SOCIOLOOG

32 jaar oud, op de hoogte van de arbeidsverhoudingen
in het moderne bedrijf, zag zich gaarne geplaatst bij

ADVIESBUREAU of GROTE ONDERNEMING

ter bestudering en uitwerking van personeelsaangelegenheden.

Brieven gelieve u te zenden onder no. E.S.B. 11-1,
aan de advertentie-afd. van E.S.B., Postbus 42, Schiedam.

vacatures

INTERNATIONAAL EXPEDITIE,
TRANSPORT-EN HAVENBEDRIJF,

vraagt een

DIRECTIE-SECRETARIS

Gezocht wordt een ervaren kracht, die reeds in een soortgelijke functie werkzaam is geweest. Verlangd wordt een uitgebreide talenkennis; academische vorming (jurist of econoom) geeft voorkeur. Leeftijd tussen 30 en 40 jaar. Candidaten zullen eventueel worden uitgenodigd voor een psychologisch onderzoek.

Eigenhandig (niet met ballpoint) *geschreven* brieven met *volledige* inlichtingen over leeftijd, opleiding en praktijk en vergezeld van twee recente pasfoto's (van voren en opzij) vóór 26 Maart a.s. aan de Nederlandsche Stichting voor Psychotechniek, Wittevrouwenkade 6, Utrecht, onder nummer E.S.B. 50207.

Adverteer in de E.-S.B.

R. Mees & Zoonen

*Bankiers en
Assurantie-makelaars*

Rotterdam

*Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen*

MEDEDELING aan adverteerders en reflectanten op brieven onder nummer

Alle correspondentie met betrekking tot advertenties
in „E.-S.B.” gelieve U rechtstreeks te zenden aan:

Advertentieafdeling
„ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN”
Postbus 42 - Schiedam

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut

Adres voor Nederland: *Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.*
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-38040. Giro 8408.

Bankiers: *R. Mees en Zoonen, Rotterdam.*

Redactie-adres voor België: *Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steenweg 357, Gent.*

Abonnementen: *Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.*

Abonnementsprijs: *franco per post, voor Nederland en de Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 29,—, overige landen f 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.*

Losse nummers 75 cts.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. *Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300, toestel 1 of 3).*

Advertentie-tarief *f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten” f 0,60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van redenen te weigeren.*

Psychologische shock-therapie

De grote bezorgdheid van de Regering, en met name van de Minister van Economische Zaken, voor een inflationistische ontwikkeling van het Nederlandse prijsniveau is voldoende bekend. Reeds enige malen heeft de Regering op de achterliggende maanden een ernstig beroep op de medewerking van het Nederlandse bedrijfsleven gedaan. Vermijd zo enigszins mogelijk prijsverhogingen; introduceer waar mogelijk prijsverlagingen; tracht kostenstijgingen door opvoering van de productiviteit zo veel mogelijk te compenseren, aldus het advies van onze Regering.

Ten aanzien van de *wenselijkheid* bestaat in Nederland waarschijnlijk volledige eensgezindheid. Ten aanzien van de *mogelijkheid* is men in de kringen van het bedrijfsleven minder optimistisch. Met name bestaat bij velen de alleszins verklaarbare — maar daarom niet minder foutieve — geneigdheid te menen, dat het offer maar door de buurman, door andere bedrijfstakken, moet worden gebracht, omdat de ontwikkeling van kosten en prijzen in het eigen bedrijf of in de eigen bedrijfstak een prijsverhoging onafwendbaar maakt. Trouwens, aldus de redenering van velen, ongetwijfeld te goeder trouw, wat maakt een kleine bescheiden prijsverhoging van mijn product nu uit. Natuurlijk ziet men daarbij over het hoofd dat vele kleintjes een grote maken. Iedere prijsverhoging draagt bij tot het sneeuwbal-effect dat nu eenmaal een inflationistische prijsontwikkeling kenmerkt.

De recente ontwikkeling van de prijsindexcijfers van het gezinsverbruik geven een stijging in één maand, van 15 februari op 15 januari, te zien van 127 op 129¹⁾. Klaarblijkelijk is onze Regering hierdoor zodanig gealarmeerd, dat ingrijpen noodzakelijk werd geoordeeld. Op 3 Maart jl. is de Prijzenbeschikking Handelsmarges 1955 in de Nederlandse Staatscourant gepubliceerd. Deze beschikking treedt 14 dagen na dato in werking.

Uit economisch oogpunt is dit een interessante regeringsmaatregel, die echter verschillende vragen doet opkomen:

1. Waarom is het aan de tussenhandel verboden de kostenstijgingen via hogere opslagen voor kosten en

- winst door te berekenen, terwijl deze mogelijkheid niet aan de industrie werd onthouden? Is dit billijk of komt hier de overwete opvatting dat de handel „niet productief” is — een overigens onder economen verlaten zienswijze — toch weer om de hoek kijken?
2. Heeft de Regering het ernstige voornemen op de algemene naleving van deze prijzenbeschikking zorgvuldig controle uit te oefenen? Wij kunnen dit niet geloven, omdat het een wel zeer omvangrijke, om niet te zeggen onuitvoerbare, opgave zou blijken.
3. School het kwaad van de recente stijging van het prijsindexcijfer van het gezinsverbruik bij de handel? De publicatie van het C.B.S. kan hierop enig licht werpen. Het blijkt namelijk dat voor de stijging met name verantwoordelijk zijn: aardappelen, groenten, fruit van 122 op 142, zuivelproducten excl. roomboter van 127 op 136, verzekeringen en belastingen van 124 op 129. De laatste groep met name ten gevolge van een premiestijging voor de vrijwillige ziekenfondsen.

Het moet voor de handel toch wel erg verdrietig zijn zo „in het zonnetje” te worden gezet, wanneer het waarschijnlijk is dat hij aan de recente stijging nauwelijks schuld heeft.

De Regering en onze Minister van Economische Zaken hebben zich ongetwijfeld tevoren ook deze en andere vragen gesteld. Toch is tot afkondiging van deze prijzenbeschikking besloten. Met welk doel? Ongetwijfeld om het Nederlandse bedrijfsleven aan het schrikken te maken om te laten zien, dat het de Regering ernst is met haar streven algemene prijsstijgingstendenties tegen te gaan. Wie niet horen wil moet maar voelen. Of het wel zal? Wij hopen het. Daarom spraken wij van psychologische shock-therapie. Het Nederlandse bedrijfsleven is ongetwijfeld geschrokken. Als de schrik er nu maar in blijft, zal de Minister van Economische Zaken denken. Het zou kunnen helpen, indien ten minste de oorzaken die tot prijsstijgingen leiden, niet dieper zitten, d.w.z. grotendeels buiten de macht van de Nederlandse ondernemers liggen.

¹⁾ Berekeningen opgesteld door het C.B.S.

Amsterdam.

Drs S. C. BAKKENIST.

INHOUD

	Blz.		Blz.
Psychologische shock-therapie, door Drs S. C. Bakkenist	203	Bedrijfseconomische notities:	
Margebeschikking en prijspolitiek, door Prof. G. Brouwers	205	Gouden daken op Amerikaanse huizen, door Drs M. P. Gans	215
De praktische toepassing der credietverzekering in Nederland, door Dr A. D. Bonnet	207	Internationale notities:	
Industriële communicatie, door Drs G. de Bruyn 209		Een Indonesische noodwet voor de kanalisering van credieten ten behoeve van de industriële opbouw	216
De Franse landbouwpolitiek, door Ir D. D. Miedema	212	Aantekening:	
Een en ander uit de Sowjetbegroting 1955, door Mr J. Huijts	214	Israël een nieuw petroleumland?, door F. S. Noordhoff	217
		Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet	218
		Statistieken: Bankstaten	219

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Prof. G. BROUWERS, Margebeschikking en prijspolitiek.

De recente margebeschikking en de reacties van verschillende aard, die zij heeft uitgelokt, geven aanleiding tot een nadere bezinning op de opportuniteit van deze maatregel in het systeem der prijspolitiek, dat door de huidige omstandigheden wordt vereist. De centrale doelstelling der prijspolitiek is het bevorderen van een prijsstructuur die bij een evenwichtige aanwending van de beschikbare productiefactoren past. In Nederland is sinds het begin van 1949 het streven er principiëel en doelbewust op gericht geweest, uitgaande van een algemene evenwichtspolitiek, door de bevordering der concurrentie het gedetailleerde ingrijpen in de prijsvorming overbodig te maken. Drie maal is sedert de liquidatie van de prijsbeheersing op min of meer algemene wijze in de prijsvorming ingegrepen. Ditmaal is het een interne spiraalbeweging die als effect dreigt te bewerkstelligen dat de prijs- en loonbeweging uit haar structureel bepaalde baan wordt gestoten. Schrijver geeft een overzicht van de loon- en prijsontwikkeling in 1954 en het begin van 1955, welke de dreiging van een nieuwe algemene loonronde naderbij bracht. Het beleid tot voorkoming daarvan op korte termijn leidt tot een politiek van prijsstabilisatie, die in eerste instantie met algemene middelen de rust in de prijzen tot stand dient te brengen. Dit beleid is doorkruist doordat de richtlijn volgens welke de wijziging van het systeem der omzetbelasting niet tot verhoging der netto-marges aanleiding mocht geven, niet in voldoende unanieme mate is opgevolgd. Dit noodzaakt er toe de aftrek der niet meer betaalde omzetbelasting van de in 1954 in het algemeen voldoende te achten marges verplicht te stellen.

Dr A. D. BONNET, De praktische toepassing der credietverzekering in Nederland.

Momenteel zijn er aan de credietverzekering — welke het beschermen van uit handelstransacties voortvloeiende vorderingen tegen betalingsrisico's tot doel heeft — bepaalde bezwaren verbonden, die een algemeen verbreide toepassing in de weg staan. Het economische doel van de credietverzekering is het steun verlenen aan en het stimuleren van de handel d.m.v. het mogelijk maken van meer en grotere transacties op een veilige en zakelijk verantwoorde basis. De veelal hoge premies en strenge voorwaarden zijn dikwijls een struikelblok voor de geïnteresseerde exporteurs. De verzekering loopt tegen grotendeels cumulatieve risico's, waardoor premieberekening moeilijk is. In Nederland bezit de Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij N.V. een feitelijk monopolie, Algemeen wordt geklaagd over de traagheid bij het afsluiten van credietverzekeringen, ten gevolge van het noodzakelijke debiteurenonderzoek en de bijna altijd vereiste goedkeuring door de Staat. Schrijver beveelt daarom o.a. aan, vóór de debiteurencontrole een dekking aan de exporteur te verlenen met verhoogd eigen risico en zo nodig verhoogde premie.

Drs G. DE BRUYN, Industriële communicatie.

Onder communicatie verstaat schrijver het doen van mededelingen en het uitwisselen van gedachten. Door de groei van de onderneming is het persoonlijke contact moeilijker en ten slotte een probleem geworden. In de communicatie kan onderscheid worden gemaakt tussen mededelingen van de leiding aan de arbeiders (verticaal) en mededelingen en uitwisseling van gedachten tussen

arbeiders onderling (horizontaal). Schrijver geeft een overzicht van de verticale communicaties en gaat na, welke communicaties er op achteruitgaan in een groeiend bedrijf. Daarna bespreekt hij de organen welke voor goede communicaties nodig zijn.

Ir D. D. MIEDEMA, De Franse landbouwpolitiek.

Van het merendeel van de Franse landbouwproducten is de opbrengst in de laatste drie, vier jaren groter geweest dan het gemiddelde Franse verbruik, zodat de voorziening van de consumenten en de industrie nauwelijks meer een acuut probleem is, in tegenstelling tot de jaren vóór 1950. Het decreet van 30 September 1953 voorziet in de oprichting van een algemeen fonds waaruit de onkosten worden betaald, die moeten worden gemaakt voor het op peil houden der producentenprijzen en het bereiken van een regelmatige en belangrijke export van landbouwproducten. De overproductie binnen het gebied van de zuivere akkerbouwgewassen (vooral suikerbieten) en tarwe heeft geleid tot beperkende maatregelen. Dit noodzaakt de boeren, naar andere productierichtingen uit te zien, hetgeen volgens schrijver leidt tot verhoging van de dierlijke productie: vlees, melk en zuivelproducten.

Mr J. HUIJTS, Een en ander uit de Sowjetbegroting 1955.

Schrijver geeft een opsomming van de voornaamste inkomsten- en uitgavenposten van de Sowjetbegroting voor 1955 welke in de jongste zitting van de Opperste Sowjet is vastgesteld. Voorts gaat hij in op de realisaties i.v.m. het vijfjarenplan, en op de pogingen welke de Sowjetleiding in het werk stelt om de bureaucratie paal en perk te stellen.

— SOMMAIRE —

Prof. G. BROUWERS, Dispositions concernant les marges bénéficiaires et politique des prix.

L'auteur expose la signification qu'il faut attribuer, dans le cadre de la politique des prix poursuivie par le Gouvernement néerlandais, aux dispositions prises en vue de fixer les marges bénéficiaires.

Dr A. D. BONNET, L'application pratique de l'assurance-crédit aux Pays-Bas.

Une prime élevée et des conditions assez sévères entraînent actuellement une application générale de l'assurance-crédit aux Pays-Bas. L'auteur recommande quelques mesures qui favoriseraient l'extension de ce mode d'assurance.

Drs G. DE BRUYN, Le problème des communications pour l'industrie.

Le problème des communication se pose à la suite du développement de l'industrie. L'auteur recherche les méthodes, qui pourraient contribuer à résoudre ce problème.

Ir D. D. MIEDEMA, Politique agricole en France.

L'auteur décrit les grandes lignes de la politique agricole en France. Il conclut que la clé de voûte de l'agriculture française est actuellement la production animale.

Mr J. HUIJTS, Quelques réflexions sur le budget de l'U.R.S.S. pour 1955.

L'auteur énumère les principaux postes du budget soviétique et examine quelques réalisations dans le cadre du plan de 5 ans.

Margebeschikking en prijspolitiek

De recente margebeschikking en de reacties van verschillende aard, die zij heeft uitgelokt, geven aanleiding ons nader te bezinnen op de opportuniteit van deze maatregel in het systeem der prijspolitiek, dat door de huidige omstandigheden wordt vereist. Ter inleiding zij in enkele woorden uiteengezet hoe dit systeem zich, uitgaande van een bepaalde centrale doelstelling, in de tien jaar die sedert het einde van de oorlog zijn verlopen, aan de wisselende omstandigheden heeft aangepast. Tegen deze achtergrond zullen wij dan nagaan in hoeverre de genoemde maatregel logisch in deze doelstelling en de omstandigheden van vandaag past dan wel of onthouding resp. een gespecificeerder ingrijpen in bedrijfstakken, waar de prijsvorming zorg geeft, meer op zijn plaats zou zijn geweest.

De centrale doelstelling der prijspolitiek is een prijsstructuur te bevorderen, die bij een evenwichtige aanwending van de beschikbare productiefactoren past. In deze toestand is bij een gegeven algemene stand van fabricage- en organisatietechniek de prijs van een product gelijk aan de kosten van de meest efficiënte vorm van productie en distributie. In deze kosten is o.a. begrepen een loon voor de ondernemer, dat in overeenstemming is met de grensproductiviteit van zijn speciale soort van arbeid.

In de dynamische maatschappij, waarin wij leven, zullen ook bij een over het geheel evenwichtige besteding der beschikbare productiemiddelen de kosten van een product niet in alle bedrijven gelijk zijn. Er zijn ondernemers, die achterblijven en wier kosten dus hoger zijn dan het juist omschreven peil. Er zijn er ook, die voor lopen en wier kosten dus lager zijn. Deze laatsten zijn naar het woord van Schumpeter de werkelijke ondernemers. Zij verdienen uit hoofde van de nieuwe techniek, resp. verbeteringen, die zij op de verschillende gebieden van economische werkzaamheid in toepassing brengen, ondernemerswinst, de overigen slechts een ondernemersloon, afhankelijk van soort en omvang van het door hen geleide bedrijf.

Het is een algemeen bekend feit, dat in de twintigste eeuw de concrete maatschappij slechts in beperkte mate aan deze eisen van prijsvorming heeft voldaan. Niet alleen dat in deze periode sterker dan tevoren de zgn. monopolioide prijsvormen zich zijn gaan manifesteren, het economisch leven van de laatste halve eeuw is bovendien aan krachtige algemene schokken onderhevig geweest, die de prijsvorming sterk van het ideaalbeeld hebben doen afwijken. Dit heeft verschillende malen geleid tot rechtstreeks ingrijpen van de Overheid in de prijsvorming, het sterkst tijdens de laatste oorlog en de eerste jaren daarna.

Het zijn echter wel steeds bijzondere omstandigheden geweest, die tot rechtstreeks overheidsingrijpen aanleiding gaven. Ondanks de complexiteit van het moderne economisch leven mag worden aangenomen, dat voor zover mede met de hulp van de Overheid een toestand van betrekkelijk algemeen evenwicht in het economisch leven wordt gerealiseerd, de onderlinge concurrentie der ondernemingen in grote trekken een redelijke benadering van de theoretisch juiste wijze van prijsvorming geeft, beter dan een gedetailleerde prijsbeheersing van overheidswege zou doen, afgezien nog van andere bezwaren, die daaraan verbonden zijn.

Conditio sine qua non is daarbij echter een voldoende

onderlinge concurrentie der ondernemingen. Deze nu heeft in de jaren na de oorlog soms geheel, soms in belangrijke mate ontbroken en in voldoende mate is zij in deze periode eigenlijk nimmer aanwezig geweest. D.i. echter voor de Nederlandse Regeringen, die sedert het einde van de oorlog zijn opgetreden, geen aanleiding geweest de rechtstreekse prijsbepaling door de Overheid tot systeem te verheffen. Het tegendeel was het geval. Zodra de periode van acute schaarste omstreeks het begin van 1949 een einde nam, is het streven er principieel en doelbewust op gericht geweest, uitgaande van een algemene evenwichtpolitiek, door de bevordering der concurrentie het gedetailleerde ingrijpen in de prijsvorming overbodig te maken. De kampioen voor de concurrentie en de vrije prijsvorming is in deze jaren niet in de eerste plaats het bedrijfsleven maar de Overheid geweest.

Drie maal is sedert de liquidatie van de prijsbeheersing op min of meer algemene wijze in de prijsvorming ingegrepen. De eerste maal na de devaluatie in September 1949, toen met het oog op de nog weinig stabiele omstandigheden door een algemene prijsstop een onevenredige prijsstijging als gevolg der devaluatie moest worden voorkomen. Vier maanden later had de Overheid zich weer volledig teruggetrokken.

De tweede maal deed zich voor toen als gevolg van de Korea-psychose een abrupte disequilibriteit tussen vraag en aanbod optrad, die via een plotselinge tijdelijke prijsverhoging tot een permanente verhoging van de productiekosten, met name de loonkosten, dreigde te leiden, waardoor onze exportontwikkeling en daarmee onze betalingsbalans gevaar liep. Om de prijsstijging te beperken tot die welke door de stijging der invoerprijzen onvermijdelijk was, werden in een algemene margebeschikking de geldsbedragen vastgelegd, waarmee de handel zijn inkoopsprijzen mocht verhogen, terwijl voor de prijsbepaling in de industrie richtlijnen werden uitgevaardigd. Daarnaast werd in een enkel geval, waar de winstmarge evident te hoog werd geacht, een afzonderlijke beschikking vastgesteld als voorbeeld voor wat in grótere omvang zou geschieden, wanneer de algemene maatregelen niet het beoogde effect zouden hebben. Niet in de laatste plaats door het wederzijds begrip tussen Overheid en bedrijfsleven werd door dit qua intensiteit beperkte ingrijpen de prijsvorming weer gebogen in de baan, die de Nederlandse economische structuur vereiste. Zodra het gevaar van de algemene prijsstijging voorbij was, werden de maatregelen dan ook weer ingetrokken.

De omstandigheden, waaronder nu voor de derde maal prijspolitiek ingrijpen noodzakelijk is, verschillen van die, welke zich de beide vorige malen voordeden. Toen waren het externe omstandigheden, die abrupte prijsstijgingen veroorzaakten, waardoor de prijs- en loonbeweging uit haar structureel bepaalde baan dreigde te worden gestoten. Ditmaal is het een interne spiraalbeweging, die voorsnog in beperkte omvang, doch wanneer niet gestuit in moeilijk te beheersen mate dit effect dreigt te bewerkstelligen.

De Nederlandse economie heeft in de laatste vijf jaar, na de afsluiting van haar herstelperiode en met een korte onderbreking in 1951/'52, een relatief zeer gunstige ontwikkeling vertoond. Dit heeft onder geleidelijke opheffing van nog resterende kunstmatigheden een prijs- en

loonbeweging mogelijk gemaakt, die tot voor kort in redelijk verband is gebleven met de eisen, die onze exportpositie in samenhang met de mede door de bevolkingstoename bepaalde productiviteitsontwikkeling stelt. Een bezwaar was daarbij wel, dat met deze stabiele regelmatige ontwikkeling zich in de prijsvorming een verstarring naar beneden manifesteerde, die onder moeilijker omstandigheden een bedreiging voor onze aanpassingsmogelijkheid aan nieuwe concurrentieverhoudingen zou opleveren.

De betekenis hiervan werd actueler, toen in het najaar van 1954 de algemene prijs- en loonontwikkeling haar na de oorlog traditioneel geworden stabiliteit ging verliezen. De snelle opeenvolging der loonronden en branchegewijze loonsverhogingen in 1954 heeft, verder gestimuleerd door de gunstige conjunctuur, in de laatste maanden van dat jaar een neiging tot prijsverhoging doen ontstaan, die vooral ook met het oog op de nauwe verbinding tussen loon- en prijsbeweging in ons land, niet zonder gevaar moest worden geacht. Regering en bedrijfsleven hebben zich daar in hun onderling overleg rekenschap van gegeven. Het bleek voorts gewenst in enkele gevallen, waar doorberekening van de zgn. welvaartsloonronde tot ongemotiveerde prijsverhoging aanleiding had gegeven, door prijsstopbeschikkingen een voorbeeld te stellen. Daarnaast werd door een verscherpt toezicht op de kartelvorming de strijd tegen de verstarring aangebonden. In de derde plaats werd in overeenstemming met de organisaties van het bedrijfsleven een richtlijn uitgevaardigd, die moest voorkomen, dat de per 1 Januari jl. in werking getreden wijziging van het systeem der omzetbelasting in deze toch reeds labiele omstandigheden tot verhoging der geldmarge zou leiden.

In het begin van het jaar verscherpte zich de situatie, toen, overigens in hoofdzaak door prijswijzigingen in de agrarische sector, een stijging van de kosten van levensonderhoud plaatsvond, die in verhouding tot de in de loop van 1954 opgetreden stijging van het totale reële loon nog wel binnen redelijke perken bleef, doch die toch de dreiging ener nieuwe algemene loonronde naderbij bracht. Indien dit zou gebeuren, moest worden aangenomen, dat de labielisatie in de prijsbeweging, die reeds in het najaar van 1954 was ingetreden, scherpere vormen aan zou nemen, hetgeen onvermijdelijk op vrij korte termijn tot nieuwe looneisen zou moeten leiden. Daarmee zou zich boven de economisch gemotiveerde „long term” loonbeweging een prijs- en loonspiraal ontwikkelen van zuiver inflationistisch karakter, die, naarmate hij krachtiger werd, moeilijker in bedwang zou zijn te krijgen. De enige logische reactie hierop was een politiek tot stabilisatie van lonen en prijzen, die de rust op dit gebied zou moeten herstellen. Was dit geschied, dan zou weer onbeïnvloed door loon- en prijsinflatie op basis van de fundamentele economische ontwikkeling het normale proces van loon- en prijsvorming voortgang kunnen vinden.

Bij dit beleid tot voorkoming op korte termijn van een nieuwe algemene loonronde, die de loon- en prijsinflatie ten detrimente van onze exportontwikkeling op lange termijn en van vele groepen in den lande eerst goed in gang zou zetten, past een politiek van prijsstabilisatie, die in eerste instantie met algemene middelen de rust in de prijzen tot stand dient te brengen. Tegenover de zelfbeperking aan arbeiderszijde dient allereerst te staan zelfbeperking aan ondernemerszijde. Deze zelfbeperking kan temeer worden gevraagd, omdat de internationale prijzen een rustige ontwikkeling vertonen en de prijzen en marges in 1954 in het algemeen zodanig zijn geweest,

dat er op dit ogenblik slechts in uitzonderingsgevallen aanleiding zal zijn daarin wijziging naar boven te brengen. De Overheid is als gezegd in de laatste maanden van het vorig jaar in overleg met het bedrijfsleven begonnen deze zelfbeperking te bevorderen. Laatstelijk is daaraan nog een bijzonder accent gegeven door de gezamenlijke verklaring van de vier werkgeversverbonden.

Dit beleid is doorkruist door het feit, dat de richtlijn volgens welke de wijziging van het systeem der omzetbelasting niet tot verhoging der netto-marges aanleiding mocht geven, niet in voldoende unanieme mate is opgevolgd. Het feit, dat de recente stijging van de kosten van levensonderhoud daarmee geen of weinig verband houdt en dat ook verder de invloed daarvan op de kosten van levensonderhoud beperkt zal zijn, is niet in de eerste plaats van betekenis. Van betekenis is, dat het tegen de stabilisatiepolitiek ingaat, waarvan de strikte inachtneming een dwingend vereiste is. Dit noodzaakt er toe de aftrek der niet meer betaalde omzetbelasting van de in 1954 in het algemeen voldoende te achten marges verplicht te stellen. Op het algemeen verzoek der organisaties van groot- en kleinhandel handhaaft de beschikking overigens het usantiële systeem der procentuele marges in afwijking van de vroeger gevolgde striktere methode der absolute geldsbedragen, welke tegemoetkoming onder de omstandigheden van dit moment aanvaardbaar wordt geacht.

De Overheid had ook een andere weg kunnen kiezen, die van sommige zijden als een minder vergaande is aangeprezen, doch die in wezen veel ingrijpende zou zijn geweest en die haar op een pad zou hebben gebracht, dat zij zo min mogelijk wenst te begaan, nl. dat van de gedetailleerde prijsbepaling. Wanneer zij ter realisering van haar politiek van prijsstabilisatie systematisch en op grote schaal alle gevallen gaat opsporen waar ongemotiveerde prijsverhogingen hebben plaats gevonden, dan moet zij en om der consequentie wille en billijkheidshalve ook systematisch in al die gevallen voorschriften gaan geven voor de wijze van prijs- en margebepaling. En dan moge het voorts duidelijk zijn, dat zij, eenmaal op dit terrein der individuele prijsbepaling gekomen, ook de hoogte der prijzen en marges als zodanig binnen de kring van haar beoordeling moet gaan betrekken. Dit kan noch in het belang van het bedrijfsleven worden geacht, noch is het de weg, die de Overheid onder de huidige omstandigheden wil gaan. Om beide redenen geeft zij er de voorkeur aan, consequent de algemene lijn van haar prijsbeleid der laatste jaren onder wisselende omstandigheden volgend, niet meer te regelen dan wat de concrete situatie — en dat is nu de stabilisatienoodzaak — vergt. Hetgeen betekent voor te schrijven wat onder de huidige omstandigheden redelijkerwijs van ieder kan worden verlangd, de algemene stand der marges enerzijds en het gevaar van de inflatiebeweging anderzijds in aanmerking nemend.

In plaats van naar een nieuwe prijsbeheersing te grijpen, plaatst de Overheid naast dit streven naar zelfbeperking door het bedrijfsleven, dat zij door de moeilijkheden met de wijziging der omzetbelasting met deze margebeschikking heeft moeten ondersteunen, haar politiek tot bevordering der concurrentie en bestrijding der prijsverstarring. Het is aldus, dat niet in het huidige bestel passende prijzen en marges zullen moeten worden geëlimineerd. Er zijn tal van bindingen, die onder andere omstandigheden er toe bijgedragen hebben, resp. er toe zouden kunnen bijdragen een regelmatige bedrijfsvoering te bevorderen onder verzekering van een redelijk inkomen, doch die bij de huidige gang van zaken in het

economisch leven en de huidige schaarste aan concurrentie tot inkomens leiden, die niet in overeenstemming zijn met de in de aanvang dezer beschouwing gestelde vereisten ener juiste prijsvorming en waardoor dientengevolge de ontwikkeling van betere productie- en distributiemethoden wordt geremd zo niet volkomen verijdeld. Zoals het huidige prijsbeleid niet in de laatste plaats in het belang is van de solide ontwikkeling van het bedrijfsleven zelf, zo is het evenzeer in het belang van

het bedrijfsleven effectief mee te werken aan de eliminering van niet meer door de huidige tijdsomstandigheden gemotiveerde bindingen; waardoor deze solide ontwikkeling wordt ondermijnd.

Van het effect dezer in nauwe samenwerking tussen Overheid en bedrijfsleven te voeren politiek van stabilisatie en prijsverlaging zal de voortzetting der tot dusver principiëel op dit terrein gevolgde gedragslijn afhankelijk zijn.

's Gravenhage.

G. BROUWERS.

De praktische toepassing der credietverzekering in Nederland

De credietverzekering (verzekering tegen betalingsrisico's) begint langzamerhand in Nederland meer bekendheid te verwerven en een zekere steun voor de handel in het algemeen en voor de export in het bijzonder te worden. Het is nog niet zover dat deze verzekering op grote schaal wordt benut en in de kringen der exporteurs zeer populair is, doch er is alle kans dat er in de toekomst een regelmatig gebruik van zal worden gemaakt, zeker wanneer deze assurantieform zich zal weten aan te passen aan het speciale spoedeisende karakter en de behoeften van de normale handel.

Momenteel zijn er bepaalde bezwaren aan de credietverzekering verbonden, die een algemeen verbreide toepassing in de weg staan. Hieraan zal een beschouwing worden gewijd en, waar mogelijk, zal worden nagegaan of verbeteringen kunnen worden voorgesteld. Het oog zal hierbij vooral op de exportcredietverzekering worden gericht, omdat deze de belangrijkste functie vervult. Vooraf willen wij de hoofdpunten dezer verzekering even memoreren ¹⁾.

De hoofdpunten der credietverzekering.

Het directe doel der credietverzekering is het beschermen van uit handelstransacties voortvloeiende vorderingen tegen betalingsrisico's. De binnenlandse vorderingen worden door haar beschermd tegen de risico's van insolventie van of (sinds tamelijk kort) zeer vertraagde betaling door debiteuren. De exportvorderingen dekt zij tegen alle betalingsrisico's, waaronder zowel de risico's van insolventie van of zeer vertraagde betaling door debiteuren zijn te begrijpen als de zgn. „politieke” risico's. De „politieke” risico's worden gevormd door de slechte kansen van transfermoeilijkheden, intrekking van reeds verleende, in-, uit- of doorvoervergunningen, oorlogsgebeurtenissen, beslagnemingen etc. De dekking van de exportvorderingen is uitermate ruim.

Men dient er steeds op te letten dat deze verzekering beschermt tegen *betalingsrisico's*. Dit betekent dat er alleen dan schadevergoeding plaatsvindt wanneer er een oninbare vordering op een afnemer of een land bestaat en bijv. niet wanneer een goederenschade op een verzending ten gevolge van inbeslagneming o.d. rechtens voor rekening van verzekerde komt. Of een dergelijke goederenschade rechtens voor rekening van verzekerde komt, hangt af van de regels betreffende risico-overgang bij koop, welke op de verzekerde transactie toepasselijk zijn. Het is niet steeds eenvoudig om deze risico-overgang-regels vast te stellen; zij zijn bij export meestal vervat in internationale afspraken of gebruiken, waarvan de gemiddelde exporteur zich nauwelijks bewust is. Er moge hier worden volstaan met

de opmerking dat condities als c.i.f., f.o.b., franco en dergelijke geen risico-overgang-regels scheppen, doch juridisch gezien uitsluitend kostencondities zijn en dat in het algemeen de risico van goederen overgaat bij de levering, de afscheiding of de inlading der goederen.

Het economisch doel van de credietverzekering is het steun verlenen aan en het stimuleren van de handel door middel van het mogelijk maken van meer en grotere transacties op een veilige en zakelijk verantwoorde basis. Omdat de uitbreiding van de handel en speciaal de uitbreiding van de export een algemeen landsbelang is, verleent de Nederlandse Staat zijn medewerking aan de credietverzekering en wel door het „herverzekeren” van voornamelijk de „politieke” risico's. De staatshulp is hierbij praktisch onontbeerlijk, omdat alleen de Staat in de gelegenheid moet worden geacht de cumulatieve „politieke” risico's te dragen. Deze staatsmedewerking heeft vanzelfsprekend een groot nut; zij verschaft ruimere mogelijkheden aan de credietverzekering. Daar kan echter tegenover worden gesteld dat de Overheid door middel van deze steun ook een grote invloed kan uitoefenen op de zaken der exporteurs en wel middels de acceptatie- en premiepolitiek. De in haar ogen gunstige en wenselijke transacties kan zij aldus activeren, de minder wenselijke kan zij belemmeren. Op het tot nu toe hoofdzakelijk aan het particuliere initiatief voorbehouden gebied van de handel is een hieraan verbonden gevaar van indirect dirigisme bepaaldelijk niet uitgesloten te achten. De Overheid zal zich een wijze zelfbeperking op dit terrein moeten opleggen, wil haar hulp niet te duur worden gekocht.

De hoogte der premies en de strengheid der voorwaarden.

De, in vergelijking met de voor andere verzekeringen geldende, veelal hoge premies en strenge voorwaarden van de credietverzekeringen zijn dikwijls een struikelblok voor de geïnteresseerde exporteurs.

De premiekwestie is niet eenvoudig. Wanneer is een premie te hoog? En moet men bij het vaststellen er van meer letten op de zwaarte der risico's of op de bedoeling der verzekering, zijnde stimulering van en steun aan de handel? Beide overwegingen zullen moeten gelden en dit maakt het vraagstuk ingewikkeld. Daarbij komt nog dat wel de Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij N.V. een commerciële instelling is, welke een zakelijk verantwoord beleid en winst nastreeft, doch dat de belangrijkste herverzekeraar, de Staat, dit uiteraard niet is en in de eerste plaats het landsbelang in het oog dient te houden. Het is te begrijpen dat de standpunten van deze twee belanghebbenden gemakkelijk een tegenstrijdige uitwerking kunnen hebben. Vervolgens dient te worden beseft dat de credietrisico's geheel anders geaard zijn dan de normale verzekerbare risico's. Zij zijn namelijk groten-deels cumulatieve (conjunctuur en „politieke”) risico's, die zich onverwacht in een bijzonder grote gezamenlijke omvang kunnen realiseren en dan natuurlijk zeer zware eisen stellen aan de weerstand van de verzekeraar. Deze

¹⁾ Voor literatuur zie men o.a.:

J. Giebel: „Aspecten van exportcredietverlening in samenhang met exportcredietverzekering en exportfinanciering”, De Naamloze Vennootschap van Januari 1955; idem „De ontwikkeling van de credietverzekering” zelfde blad, December 1954; A.C. van Zeggelen: „Credietverzekering” diss. 1932; J. Moret: „Enige beschouwingen over credietverzekering” diss. 1930; Dr W. Schneddelbach: „Das Recht der Kreditversicherung” 1929; Dr G. Schlesinger: „Zur Frage des Krediten u. der Kreditversicherung” 1929; E. Herzfelder: „Geschichte der Kreditversicherung” diss. 1903; Paul Bureau: „Credit Insurance”, brochure.

moet zich daartegen wapenen door het vormen van onevenredig grote reserves en hij moet deze kunnen vormen uit de premies. Het feit dat in gunstige jaren een belangrijk batig saldo van de gedane zaken wordt verkregen, mag dientengevolge niet aanstonds leiden tot een drastische premieverlaging. De goede resultaten en de gevormde fondsen kunnen bij een conjuncturomslag of bij een staatkundige omwenteling in korte tijd volkomen verloren gaan. De door andere verzekeraars meestal met voldoende resultaat te hanteren kansberekening laat de credietverzekeraar merendeels in de steek.

Het zijn deze oorzaken die de premieberekening moeilijk maken en soms hoge premies tot gevolg moeten hebben. Men mag echter verwachten dat de credietverzekeraar na de verwerving van de nodige ervaring en reserves een regelmatig premiebeleid kan gaan voeren (zoals momenteel door de N.C.V.M. reeds wordt gedaan) en dat de lasten voor de verzekerden kunnen worden vermindert. Enige aanwijzing voor een kostenverlaging kan worden gevonden in de onlangs bekendgemaakte premieverminderingen voor de verzekeringen der zuivere „politieke” risico's, welke verminderingen uiteraard ook hun invloed hebben op de premies voor de volledige dekkingen (t.a.v. debiteuren- en politieke risico's tezamen). Een vast argument kan aan deze verandering echter nog niet worden ontleend omdat deze verminderingen te danken zijn aan het inzicht van de Staat en deze geen echte verzekeraar is.

In dit verband zal misschien de vraag opkomen, of het wel nodig is dat de Staat voor zijn herverzekeringen premies ontvangt en of hij zijn hulp niet beter zonder betaling zou kunnen verlenen. Dit schijnt een gezonde suggestie te bevatten, doch een dergelijke toestand zou op een subsidiëring van onze export neerkomen en hier tegen rijzen bezwaren van internationale handelspolitieke aard. Bovendien zou de Staat, d.w.z. het gehele volk, dan zonder tegenprestatie de risicolasten van enkelen, nl. de exporteurs, gaan dragen, hetgeen niet juist zou zijn.

Ten aanzien van de gestrengheid der overige voorwaarden der verzekeringen kan het volgende worden opgemerkt. Evenals elke verzekering, kan ook de credietverzekering slechts bescherming bieden tegen onvoorziene gevaren. Het „object” der verzekering zal dus minstens normaal moeten zijn en geen verwachting van verliezen mogen meebrengen. Een anders gericht beleid zou niet alleen veel te hoge premies vergen, doch bovendien het begrip „verzekering” geweld aandoen. Vandaar dat slechts goede debiteuren onder de dekking kunnen worden gebracht en dat te voorziene gevaren moeten worden uitgesloten. Bij de credietverzekering moet daarbij nog worden gelet op het „morele risico” aan de kant van de verzekerde zelf. Een verzekerde exporteur zal immers menelijkerwijze onbewust wat minder scherp letten op en zorgen voor de goede afloop van „toch gedekte” transacties, wanneer niet allerlei waarborgen zijn geschapen tegen zijn zorgeloosheid door middel van eigen risico, declaratieplicht, verbintenis tot het nemen van de nodige reddingsmaatregelen, onmogelijkheid om verdere verzendingen te laten gebeuren onder de verzekering naar een debiteur waarvan wordt bemerkt dat deze achterstallig is of dreigt te worden etc. Men is er zich soms niet van bewust dat wat zeker of minstens waarschijnlijk is, niet voor verzekering in aanmerking kan komen en dat ook de credietverzekering uitsluitend kan gelden tegen de onverwachte gebeurtenissen.

De monopoliepositie der Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij N.V.

Het moet worden erkend dat de Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij N.V. een feitelijke monopoliepositie inneemt ten aanzien van de voor Nederlandse handelszaken gewenste credietverzekeringen. Het monopolie op de binnenlandse markt is geen gevolg van overheidsbescherming doch van feitelijke omstandigheden. Een andere verzekeraar die zich op dit terrein zou willen gaan meten met de ervaren en goed geoutilleerde Maatschappij zou eerst belangrijke reserves moeten vormen, in staat moeten zijn om regelmatig en grondig op de hoogte te komen en te blijven van alle politieke en economische gebeurtenissen in de wereld en een uitgebreid informatie-apparaat moeten scheppen voor de debiteuren-inlichtingen. Dit zou zeer kostbaar worden en dan nog zou hij met grote voorzichtigheid te werk moeten gaan. Hij zou er overigens, voor zover ons bekend, op kunnen rekenen dat hij van de Staat dezelfde hulp zou kunnen verkrijgen als nu de N.C.V.M. ontvangt.

Dat er tot nu toe geen belangrijke mededinger op de binnenlandse markt is verschenen, duidt er op dat de beginmoeilijkheden niet gering zijn en dat de verwachting over de baten minder rooskleurig is dan men, afgaande op de in de laatste jaren behaalde resultaten van de Maatschappij, zou denken. Het feit dat deze resultaten zijn ontstaan in een zeer gunstige conjunctuurperiode zal tot des te grotere terughoudendheid dwingen. Niettemin is de mogelijkheid tot concurrentie reeds een goede grond voor het vertrouwen dat de N.C.V.M. in haar zakenbeleid niet gemakkelijk de verantwoorde grenzen zal overschrijden. Een zo nu en dan wel eens opduikende concurrent vormt op gezette tijden een automatische correctie. Het monopolie van de Maatschappij ten aanzien van de Nederlandse zaken is op de buitenlandse markt daarentegen grotendeels een uitvloeisel van een overeenkomst welke zij met haar zustermaatschappijen in de diverse landen heeft om niet op elkanders terrein te werken. Deze afspraak is zeker te betreuren, hoewel zij o.a. te danken zal zijn aan het feit, dat de verschillende overheden, evenals in ons land, de politieke risico's voor haar rekening nemen en dit, niet onbegrijpelijk, slechts ten bate van eigen onderdanen willen doen. Voor de verzekeringen van het debiteurenrisico zou een concurrentietoestand tussen de credietverzekeringsmaatschappijen in binnen- en buitenland evenwel mogelijk en gewenst zijn.

Buiten de gespecialiseerde officiële credietverzekeringsmaatschappijen komen wel eens andere credietverzekeraars in het buitenland voor, doch hun medewerking is bijna steeds van zeer voorbijgaande aard. Dit duidt er nog eens op dat de onderhavige assurantieform bijzonder moeilijke kanten heeft.

Aldus zijn de Nederlandse handelshuizen practisch steeds aangewezen op de genoemde Maatschappij. De hieruit voor de verzekerden voortvloeiende bezwaren zijn duidelijk. Zij zijn „overgeleverd” aan de inzichten en voorwaarden van deze Maatschappij. Gelukkig zijn deze moeilijkheden tamelijk betrekkelijk omdat het monopolie van de N.C.V.M. voor het grootste deel slechts feitelijk en dus aan grenzen gebonden is en omdat de verzekerden zo nodig van verscheidene op dit speciale gebied thuis zijnde bemiddelaars gebruik kunnen maken. Bovendien streeft de Maatschappij, daartoe uiteraard enigszins aangespoord door de Staat, er naar om haar werk, zoveel als doenlijk is, aan te passen aan de voor de handel meest gunstige mogelijkheden. In de loop van de

tijd zijn er dan ook reeds ettelijke verbeteringen tot stand gekomen, zowel in de inhoud van de polissen als in het algemene beleid van de Maatschappij. Niettemin blijven er nog steeds meerdere desiderata ter vervulling over.

De traagheid bij het afsluiten van credietverzekeringen.

Het is een algemeen gehoorde klacht dat het afsluiten van een credietverzekering gewoonlijk stroef gaat en veel tijd vraagt, meer tijd dan een exporteur meestal beschikbaar heeft voor het beslissen over een order. Hierdoor is de credietverzekering voor de normale handel veelal onaantrekkelijk, zo niet zonder zin. De oorzaken van deze traagheid liggen voornamelijk in de omstandigheid dat de Maatschappij in principe elke te verzekeren debiteur eerst zelf wil beoordelen op grond van door haar in te winnen informatie en in het feit dat bijna iedere verzekering ook moet worden goedgekeurd door de Staat, daartoe vertegenwoordigd door een commissie.

Het debiteurenonderzoek werkt in het algemeen het meest vertragend; de duur hiervan bedraagt gemiddeld twee tot drie weken en soms aanzienlijk meer. De aanvrager kan dit onderzoek wel bespoedigen door reeds bij het verzoek om een offerte vóór-informatie op te dragen of door de informatie telegrafisch te laten inwinnen, maar de daaraan voor hem verbonden extra kosten zijn dikwijls te bezwaarlijk.

Is dit eigen onderzoek door de Maatschappij noodzakelijk te achten? Ongetwijfeld zijn er goede argumenten voor aan te voeren. Het is in de geschiedenis meermalen gebleken dat credietverzekeraars die de debiteurenbeoordeling aan de verzekerde overlieten op de duur zeer slechte resultaten kregen en haastig moesten afzien van het verder zakendoen in deze branche. Dit is niet zo verwonderlijk. Een verzekerde zal zich, hoezeer ook te goeder trouw, gemakkelijker tot transacties laten verleiden dan een onverzekerde exporteur. Hij zal allicht wat soepeler in zijn credietbeoordeling zijn dan misschien wel goed is. Met het oog op zijn eigen behoud zal de credietverzekeraar, naar is gebleken, een controle over de te verzekeren debiteuren moeten blijven uitoefenen. Wanneer de credietverzekering echter een behoorlijke functie in het zakenleven wil gaan vervullen, dan zal deze controle niet mogen leiden tot een vertraging der zaken. Er dient een oplossing te worden gevonden die zowel de exporteur tot een spoedig beslissen in staat stelt als de Maatschappij voldoende waarborgen geeft dat haar dekkingen niet in haar nadeel worden misbruikt. Het komt ons voor dat een dergelijke oplossing zou kunnen liggen in het, vóór de debiteurencontrole door de Maatschappij, verlenen van dekking aan de exporteur, doch met een verhoogd

eigen risico en zo nodig tegen een verhoogde premie en onder voorwaarde dat de transactie alleen verzekerd is indien de debiteur volgens objectieve koopmansmaatstaf goed is te achten op grond van eigen informatie, agenten-inlichtingen of eigen ervaring van de verzekerde. Na het doorvoeren van de informatie door de Maatschappij kunnen dan het eigen risico en de verhoogde premie vervallen, indien de verkregen inlichtingen gunstig zijn; zij kunnen blijven bestaan indien zij niet gunstig zijn. Het verhoogde eigen risico in de tussenperiode dient om de verzekerde tot een grotere nauwgezetheid en omzichtigheid aan te sporen; de verhoogde premie dient om een tegenprestatie te verschaffen aan de Maatschappij voor het zwaardere risico dat zij desondanks kan lopen. Een dergelijke oplossing zal vermoedelijk een belangrijk bezwaar kunnen opheffen.

Een andere vertragende factor is, voor zover wij weten, dat de meeste verzekeringen aan de staatscommissie ter beoordeling moeten worden voorgelegd. Het is wel aanvaardbaar dat de Staat steeds op de hoogte wil blijven met de risico's die hij voor zijn rekening neemt, doch het is de vraag of dit mag leiden tot een onaantrekkelijkheid van de credietverzekeringen, die immers met de staatshulp een stimulans van de handel moeten vormen. Het is op het gehele overige assurantiegebied goed gebruik dat de herverzekeraars wel controle uitoefenen op de eerste verzekeraars, maar hun overigens voldoende volmacht geven om een vlot handelen mogelijk te maken. Nu de Staat zich toch eenmaal op het assurantiegebied beweegt (zij het in beperkte mate), zou het toe te juichen zijn indien hij dit gebruik zoveel mogelijk volgde en aan de N.C.V.M. een ruimere volmacht gaf. De door hem verleende steun zou dan ongetwijfeld doeltreffender werken.

Samenvatting.

Hiermee zijn enkele onderwerpen aangeroerd die de praktische toepassing van de credietverzekering in Nederland betreffen. Als resultaat van een en ander kan het volgende worden gezegd. Voor de premiehoogten en gestrengheid der polisvoorwaarden zijn, evenals voor de monopoliepositie van de Nederlandsche Credietverzekering Maatschappij N.V., rechtvaardigende verklaringen te vinden; bij de critiek hierop past enige voorzichtigheid. De langzame procedure schijnt echter voor verbetering vatbaar, welke verbetering reeds zou kunnen bijdragen tot een meer algemene gebruikmaking van deze specifieke handelsverzekering, ook ten bate van de normale transacties op korte termijnen.

Amsterdam.

Dr A. D. BONNET.

Industriële communicatie

Door de groei van menselijke gemeenschappen, ook industriële, worden bepaalde eertijds bijna onbewust verlopende processen daarin geleidelijk tot problemen. Het overzicht en een zekere eenheid in de grondslagen voor opvattingen en actie gaan steeds meer verloren. De leiding tracht dit alles te behouden door indoctrinatie (bijbrengen van bepaalde geestelijke instelling) en organisatiemethoden met hulp van specialisten.

Zo is het ook gesteld met de communicatie. In een bedrijfje met bijv. de eigenaar als leider van drie arbeiders, geeft de baas opdrachten met de nodige toelichting.

De arbeiders kunnen vragen stellen en opmerkingen maken. De baas zal ook eens een praatje maken over andere dingen en zeker niet vergeten door vragen en opmerkingen belang te stellen in de persoonlijke omstandigheden of liefhebberijen van de arbeiders. Aldus kan men komen tot beter persoonlijk begrip voor elkaar en zodoende tot betere resultaten van het werk. Door de groei van de onderneming wordt het geschetste persoonlijke contact moeilijker en ten slotte een probleem. Geen wonder, dat het al spoedig is onderkend in de grote bedrijven in de Verenigde Staten. Daar hebben

de „communications” geleid tot maatregelen in grote ondernemingen, onderzoekingen en literatuur. Dat geldt, mutatis mutandis, ook voor Nederland¹⁾.

Onder *communicatie* zullen we hier verstaan: *het doen van mededelingen en het uitwisselen van gedachten*. De probleemstelling is: de stoffelijke resultaten van een onderneming worden in hoge mate bepaald door de capaciteiten en de samenwerking van leiding en personeel, door de vlotheid, de nauwkeurigheid en het inzicht waarmee opdrachten worden uitgevoerd en door de geestelijke voldoening van de medewerkers. Deze voldoening, die de erkenning van de maatschappelijke positie der ondernemingen ten goede komt, hangt mede af van de menselijke betrekkingen („human relations”) in de onderneming. In de industrie spreekt men van „industrial relations” nl. tussen: a. leiding en personeel, b. personeel onderling en c. mensen en werk²⁾. Wie streeft naar goede „industrial relations” zal: 1. de juiste geestelijke instelling daarvoor moeten hebben, 2. dat moeten laten blijken, 3. dat op de juiste wijze moeten doen. Aldus is communicatie een functie in de zakelijke betrekkingen (zoals bij instructies en opdrachten) en in de persoonlijke betrekkingen (zoals belangstelling in iemands persoonlijk welzijn). De geest, de mate en de vorm, waarin die functie wordt vervuld, is van belang in de verschillende organen van een onderneming, zoals functionarissen en afdelingen, vooral in de industriële ondernemingen met hun vele en velerlei mensen.

Verticale onderscheidingen.

In de communicatie kunnen we onderscheiden:

a. verticale communicatie, d.w.z. mededelingen van de leiding (hogere en lagere functionarissen) aan de arbeiders en de uitwisseling van gedachten;

b. horizontale communicatie: mededelingen en uitwisseling van gedachten tussen de arbeiders onderling. Hoe belangrijk punt b. ook is, deze oriënterende beschouwing zal alleen punt a. behandelen.

De voornaamste *verticale onderscheidingen*, waarvan de verschillende punten met de groei van de onderneming steeds meer en meer gescheiden raken, waarbij bepaalde onderdelen licht worden verwaarloosd, zijn:

A. Inhoud

1. zakelijk, bijv. opdracht
2. begripsvorming voor 1.
3. begripsvorming voor de onderneming als geheel
4. mededeling omtrent externe feiten van belang voor de arbeiders
5. mededelingen omtrent persoonlijke aangelegenheden
6. verantwoording van lagere instanties aan hogere.

B. Richting

1. eenzijdig van baas aan personeel met de inhoud A1, bij voorkeur samen met A2 en soms ook A3
2. tweezijdig, doordat de baas mededelingen A1-5 doet, maar opmerkingen en gedachtenwisseling uitlokt, dus responsie.

C. Omvang

1. individueel, met 1 arbeider over de punten A 1-5 in de richting B1 of B2.
2. collectief van baas tot meerdere arbeiders volgens A1-5 of B1 of 2.

D. Vorm

1. auditief: rechtstreeks gesproken woord of indirect via telefoon of luidspreker
2. visueel: gedrukt woord, statisch beeld of dynamisch beeld
3. combinaties: 1 en 2, zoals film en televisie.

E. Middel

1. bevel
2. verzoek
3. suggestie
4. werkkaart
5. veiligheidsboek
6. introductiebrochure
7. personeelsjaarsverslag
8. Nieuwjaarstoespraak tot personeel of tot de kern
9. personeelsblad, enz.

Er zijn nog andere factoren, zoals de „aankleding” van de communicatie, bijv. een muzikaal thema in plaats van een belsignaal aan het begin en het einde van de werktijd, doch bovenstaande systematiek is o.i. voor het ogenblik voldoende.

De grote onderneming.

In een zeer klein bedrijf zal de communicatie volgens A 1-5 eenvoudig en goed kunnen worden verzorgd. De instructies en werkopdrachten kunnen geheel naar behoefte individueel (C 1) of collectief (C 2) zijn: Groeit

de onderneming, dan zal de topleiding steeds meer van zijn bevoegdheid aan lagere leiders moeten delegeren. Tussen die leiders, hiërarchisch verbonden of met een functionele taakverdeling, zal het levende woord een belangrijke plaats moeten afstaan aan het kille schrift. Toch komt het er op aan, de lagere leiders de begripsvorming voor opdrachten (A 2) en het contact over persoonlijke aangelegenheden (A 4) van de werknemers te doen behartigen. Maar de begripsvorming voor de onderneming als geheel (A 3) komt licht in de verdrukking, omdat dit begrip bij de lagere leiders zelf misschien minder sterk leeft of omdat zij het odium „uitsloyer” willen ontgaan. De persoonlijke opvattingen omtrent communicatie A 4 kunnen bij genoemde leiders ook sterk uiteenlopen.

Ook de communicatie, gezien onder B, gaat er op achteruit. De tweezijdigheid inzake A 1 zal natuurlijk zo goed mogelijk worden verzorgd. Maar de simultaneïteit en het verband tussen communicatie naar beneden en naar boven worden bezwaarlijker naarmate werkvoorbereiding en uitvoering meer gescheiden raken. De werkbaas en de arbeiders kunnen gemakkelijk overleggen, maar het contact van werkbaas via zijn chef en verdere schakels met de constructeur wordt al heel wat minder eenvoudig.

Niet alleen de opdracht gaat over meer schijven lopen, waardoor de communicatie over de gehele lijn zwakker wordt, maar óók de verantwoording van de gebruikte arbeid, tijd, materiaal en machines voor het gedane werk, hoe goed die verantwoording is georganiseerd door rapporten in woorden en bedrijfsverzichten in cijfers. Bovendien zijn opdracht en verantwoording veelal tot twee gescheiden papieren kanalen met vertakkingen geworden. Hoe volmaakt ze in hun soort en gegeven omstandigheden mogen zijn, zij blijven toch onvolkomen substituten voor de gedachtenwisseling zoals die in het kleine bedrijf plaatsvindt. Al is er van schakel tot schakel, chef en direct ondergeschikte, een goede communicatie, toch gaat er verder veel contact van mens tot mens verloren, evenals begrip voor de onderneming als geheel en het besef van een zekere geestelijke band daarmede. Communicatie A 2 gaat speciale

zorg vereisen als middel tegen afstomping tegenover het werk; voor A 3 geldt hetzelfde ter voorkoming van afstomping tegenover de onderneming. Een Amerikaan zou hierbij nog wijzen op communicatie A 4 om de leden van een industriële gemeenschap in levend besef te houden van het goede in „the American way of life”.

Deze problematiek schuilt achter de termen „human relations” en de hierboven omschreven „industrial relations”. Verder spreekt men in de Verenigde Staten over „personnel relations” (betrekkingen van onderneming tot personeel), „labor relations” (onderneming- vakverenigingen), „community relations” (onderneming-plaatselijke gemeenschap, welke betrekkingen soms rechtstreeks en soms via het personeel op het werk invloed hebben). Over de „public relations” hieronder.

¹⁾ „E.-S.B.” van 22 December 1954, blz. 1020: vijf onderzoekingen, waarvan no 4 betreft communicatiepatronen en groepsproductiviteit.

²⁾ Vergelijk M. J. Kingma: „Het begrip industrial relations”, „E.-S.B.” van 19 Mei 1954, blz. 397/398.

Organen voor communicatie.

Alle betrekkingen tussen mensen leven en worden sterk bepaald door de communicatie. Dit is dan een functie, nl. het doen van mededelingen en het uitwisselen van gedachten. Hogere en lagere leiding van de onderneming gebruiken communicatie in de bovenvermelde verschillende onderscheidingen. Bepaalde inhouden zijn onmisbaar (A 1 en A 6). Andere inhouden, vooral A 3, 4, en 5, komen licht in de verdrukking in het grote bedrijf. Dat blijkt nadelen op te leveren. Ter voorkoming daarvan draagt de topleiding aan andere dan de leidend-uitvoerende organen de zorg op voor verwaarloosde communicatie-inhouden, bijv. aan de personeels- of sociale afdeling met haar soms zeer gedifferentieerde onderdelen en aan een afdeling „public relations”. Voor hun resultaten is beslissend hoe de top-leiding tegenover het probleem der menselijke betrekkingen staat. De sociale en de „public relations”-afdelingen adviseren de topleiding, deze bepaalt richtlijnen en neemt de essentiële beslissingen inzake de communicatie, waarna genoemde afdelingen de leidend-uitvoerende afdelingen die richtlijnen helpen uitvoeren en het ten dele zelf doen.

De typische betekenis van de „public relations”-afdeling verdient nadere beschouwing. Van de honderden definities van public relations kiezen wij: het systematisch bevorderen van de goede verhoudingen met die groepen van mensen, waarvan men als bedrijf in zekere zin afhankelijk is ³⁾. Men onderscheidt: 1 interne „public relations”, d.w.z. de betrekkingen met de publieksgroepen binnen de onderneming en 2 externe „public relations” met betrekking tot publieksgroepen buiten de onderneming. Er bestaat een nauw verband tussen 1 en 2. Dat blijkt, wanneer iets belangrijks omtrent de onderneming bij het personeel bekend wordt. Dat nieuws bereikt snel, maar meestal onnauwkeurig de buitenwereld en publiciteitsorganen zoals de pers. Door tijdige, goed gekozen voorlichting van personeel en buitenwereld kan misverstand en wanbegrip worden voorkomen. Wij schreven hierboven, dat alle betrekkingen tussen mensen leven en sterk worden bepaald door communicatie. Vandaar, dat de leider van de afdeling „public relations” een communicatiespecialist moet zijn ⁴⁾. Met zijn kennis van mogelijkheden en media, van de werking van vorm, inhoud en tijd van communicatie kan hij de topleiding, de lagere leiders, de personeelsafdeling en de redactie van het personeelsorgaan, voor zover nodig, adviseren inzake communicatie in de aspecten A tot en met E. Hij kan opsporen, op welke punten van de communicatie-inhoud manco's bestaan en dan de verantwoordelijke functionarissen adviserend en inspirerend benaderen. Het begin is natuurlijk zoveel mogelijk ieder van hen bewust te maken van het belang van de juiste communicatie naar binnen en naar buiten.

Een deel van de industriële communicatie, nl. de collectieve, houdt nauw verband met de publicistiek, nl. alles wat betreft het openbaar maken van feiten en uitingen van gedachten en gevoelens met de doelstellingen: informeren (inlichten), influenceren (voorlichten), converteren (van mening of houding door propaganda) of inspireren (tot daden zoals kopen, gelijk de reclame beoogt, of tot politieke daden door agitatie). Pers, radio, film en geleidelijk de televisie zijn de meest be-

kende publicatiemedia. Dat verklaart, dat de afdelingsleider, of de in vrij beroep werkzame adviseur voor „public relations” bij ondernemingen meestal journalistieke ervaringen heeft. De industriële communicatie eist echter nadere specialisatie op bedrijfs-psychologische grondslag.

Tweezijdigheid bepleit.

De publicistiek omvat overwegend de eenzijdige, collectieve communicatie. In de industriële onderneming is bovendien de individuele en zo mogelijk goede tweezijdige communicatie belangrijk. Een vervelende stugge werkbaas kan bij de arbeiders heel wat plezier in het werk en in de onderneming bederven ⁵⁾. Onlangs heeft de Amerikaan Earl ⁶⁾ de betekenis van de tweezijdigheid nog eens uiteengezet. Hij definieert communicatie zelfs als „a two-way of information” ⁷⁾. Om tot een dergelijke „industrial communication” te komen, zijn vier fasen vereist: „1 to keep listening to employees; 2 to get attention and receptivity; 3 to get readability and comprehension; 4 to get employee responses and attitudes to the communication”.

Earl ziet als doel van de communications: a orders en instructies moeten worden begrepen; b erkenning van de menselijke waarde. Hij gaat uit van de conclusie, uit verschillende onderzoeken getrokken, dat het personeel in zijn betrekking tot de onderneming vier basis-verlangens heeft; „1 security (ook gij, Amerikanen!); 2 opportunity for advancement; 3 treatment as human being; 4 realization of doing something useful”.

Bij de communicatie heeft men volgens Earl acht belemmeringen goed in het oog te houden: „1 individual differences in feeling, motives, attitudes and interests; 2 differences in group status; 3 differences in group interests; 4 differences in group attitudes; 5 certain company policies and communication policies choke off effective communication; 6 organization structure itself can hamper effective communication; 7 the role of the supervisor is difficult; 8 the omission of „Roger” can have serious repercussions”. Onder „Roger” verstaat men in een bepaalde sector van het radioverkeer: Ik heb Uw bericht ontvangen. Dat is dus een bevestigende reactie.

De conclusie van Earl is: „the communication process is only complete when the employee is not only allowed but invited to express his reaction to what is told him. This is two-way communication”.

Het is in feite ondoenlijk ieder personeelslid op alle communicatie tot een persoonlijke responsie te brengen. De leiding en de hulpdiensten zouden dat niet kunnen verwerken. Zoveel responsies zijn ook niet nodig. Wanneer de leiding en hulpdiensten vooral bij de collectieve communicatie responsies van het personeel aanmoedigen en gemakkelijke wegen daarvoor openen, zal meestal toch slechts een gedeelte responderen. De wetenschap bij allen, dat zulke responsies welkom zijn, bevordert goede „industrial relations”, mits de enkelen, die respondeerden, de ervaring opdoen, dat de responsies op de juiste wijze worden opgevangen en behandeld. Die ervaring wordt aan velen medegedeeld en met velen besproken in de horizontale communicatie. Men voelt, dat de leidingshierarchie met ieder persoonlijk contact zou willen onderhouden, indien mogelijk. De wederkerige communicatie met enkelen, als representatie voor allen, wordt gevoeld als een erkenning van ieders menselijke waarde. Dit is één der grondslagen voor goede industriële communicatie.

Responsies: mogelijkheden en meting.

Op de communicatie, welke van de onderneming uitgaat, kan het personeel langs verschillende wegen responderen. Bij de rangschikking daarvan volgen we de gemaakte verticale onderscheidingen:

A 1 (zakelijk): ideeënbus, commissies voor overleg tus-

³⁾ F. E. Hollander: Public relations. Doelmatig Bedrijfsbeheer, April 1952, blz. 54.

⁴⁾ J. A. R. Pimlott: „Public Relations down to earth”, „Harvard Business Review” Sept./Oct. 1953 (vol. 31 nr 5).

⁵⁾ Zie Dr Ir M. G. Ydo: „Plezier in het werk”, Stenfert Kroese, Leiden.

⁶⁾ Elmer W. Earl Jr.: „Fundamentals of Communication”, „Management Record” van September 1954.

⁷⁾ id. blz. 330.

sen afdelingen, voor simplificatie, werkvoorbereiding, tariefkwesties enz.;

A 2 (begrip voor opdracht): overleg met onmiddellijke chef met beroep op hogere chef, periodiek gelegenheid tot vragen aan bijv. de afdeling werkvoorbereiding na uiteenzetting over de fabrikaten;

A 3 (begrip voor de onderneming): ingezonden stukken in het personeelsblad, discussiegroepen, ontwikkelingscursussen;

A 4 (externe feiten): discussiegroepen en ontwikkelingscursussen;

A 5 (persoonlijke aangelegenheden): maatschappelijk werk, counseling d.w.z. de gelegenheid om moeilijkheden rustig aan iemand te kunnen voorleggen, die nadere belangstellende vragen zo inkleedt, dat de werknemer uit zijn eigen antwoorden zelf een uitweg ontdekt, waarover op zakelijke punten zo nodig een kort concreet advies volgt.

Wat de meting van de responsies betreft, men kan als volgt te werk gaan:

1. de spontane responsies van het personeel, verdeeld over de punten A 1-5 per periode tellen;

2. bij een personeelenquête of bij ondervraging bij het verlaten van de betrekking de responsies als boven rubriceren, in elke rubriek de responsies verdelen in positieve en negatieve en elk dezer twee soorten in enkele graden verdelen (zeer gunstig, gunstig, goed, voldoende, neutraal, onvoldoende, vrij slecht, slecht en zeer slecht).

Deze responsieresultaten kunnen in verband worden gebracht met het verloop van het personeel per afdeling, per periode en zo mogelijk in andere bedrijven. Gegeven de invloed van de industriële betrekkingen op de individuele en groeps-productieresultaten naar hoeveelheid en kwaliteit, alsmede op de uitvalpercentages, kan men deze eveneens in de vergelijking betrekken, ofschoon in de productieprestaties moeilijk abstraherbare factoren zoals scholing enz. van belang zijn.

Deze vergelijkingen komen echter pas aan de orde na een systematische analyse van de industriële communicatie, de even systematische behartiging daarvan en het aanmoedigen, verwerken en kwantitatief-kwalitatief analyseren van de responsies.

Rotterdam.

G. DE BRUYN.

De Franse landbouwpolitiek

„Het doel: de consumenten een geregelde voorziening met levensmiddelen en de industrie met grondstoffen te waarborgen, en tevens het doel: het in evenwicht brengen van de betalingsbalans door een regelmatige en belangrijke export van landbouwproducten, wettigen de uitbreiding van de landbouwproductie. Een voldoende stabiliteit van het inkomen van de producent blijft evenwel voorop staan”.

Aldus begint de officiële toelichting bij het decreet van 30 September 1953, betreffende de „organisation des marchés agricoles”; een decreet, dat tot op zekere hoogte is te beschouwen als de grondslag van het tegenwoordige landbouwbeleid in Frankrijk. Alvorens stil te staan bij de problemen van deze marktordering is het wellicht van belang na te gaan in hoeverre de genoemde doeleinden tot nu toe zijn bereikt.

Van het merendeel van de landbouwproducten is de opbrengst in de afgelopen drie, vier jaren groter geweest dan het gemiddelde Franse verbruik, zodat de voorziening van de consumenten en de industrie nauwelijks meer een acuut probleem is, in tegenstelling tot de jaren vóór 1950.

De export levert in zoverre geen bezwaren op, dat er voldoende te exporteren producten aanwezig zijn. Maar de prijzen liggen minder gunstig. Alle binnenlandse Franse prijzen bevinden zich op een hoger niveau dan de wereldmarktprijs of in ieder geval dan de prijs, die men bij export kan bedingen. Globaal genomen neemt van enkele belangrijke producten dit niveauverschil toe in de volgorde: vlees, zuivel, tarwe, suiker, alcohol. Bij vlees bedraagt het enkele tientallen procenten, bij alcohol is de binnenlandse prijs een veelvoud van de exportprijs.

Van het binnenlandse prijspeil, zoals dat zich in de jaren 1952 en 1953 heeft ontwikkeld kan zeer in het algemeen gezegd worden dat het voldoet aan het criterium: „een voldoende stabiliteit van het inkomen van de producent”. De prijzen per eenheid product waren in 1953 lager dan in 1952, maar de hogere oogsten van 1953 hebben dit verschil gecompenseerd. Tenminste volgens de jaarlijkse berekening van het totale inkomen van de landbouwsector door het INSEE¹⁾.

In het najaar van 1953 bleek echter duidelijk uit de ongeregelde heden, die zich voordeden, dat in elk geval bij de vleesproducenten niet meer aan het criterium werd voldaan. Door de Regering is toen een hoeveelheid vlees uit de markt genomen, met als automatisch gevolg een prijsstijging. De Regering is dus genoodzaakt een oplossing te vinden, die enerzijds de afzet, in casu de export, onder zo gunstig mogelijke voorwaarden doet plaatsvinden, anderzijds de producentenprijs niet beneden een bepaalde merkstreep doet dalen.

Het decreet van 30 September 1953 voorziet — als kernpunt van de marktregeling — in de oprichting van een algemeen fonds waaruit de onkosten worden betaald, die noodzakelijk zijn voor het bereiken van de gestelde doeleinden. De inkomsten van het fonds kunnen verkregen worden uit de handel in landbouwproducten, maar omdat er momenteel alleen overschotten weggewerkt moeten worden beperken de inkomsten zich thans tot heffingen, te betalen door de producenten, en subsidies uit de openbare kas. Voorlopig zijn er alleen fondsen voor bepaalde producten tot stand gekomen. De samensmelting van deze fondsen tot een algemeen fonds heeft vele voeten in de aarde. Het strijdpunt hierbij is de vraag in hoeverre de producenten van artikelen met een gunstige marktsituatie de collega's, die in slechtere omstandigheden verkeren, moeten bijspringen.

Alle belangrijke producten hebben nu een fonds: vlees, zuivel, tarwe, oliezaden, suiker, alcohol en wijn. Daar een fondsvorming zonder meer naar alle waarschijnlijkheid de voortbrenging van artikelen die veel verlies opleveren in stand zal houden, of zelfs stimuleren, zijn er daarnaast maatregelen afgekondigd, die ten doel hebben vraag en aanbod meer in evenwicht te brengen. Hierbij is men er van uitgegaan, dat het ingrijpen in de eerste plaats dient te geschieden op het niveau van de groothandel en pas daarna op het niveau van de productie.

Practische overwegingen spelen hierbij de hoofdrol. Areaalvoorschriften, zoals men die in Nederland en de Verenigde Staten kent, zijn uitermate moeilijk reali-

¹⁾ Institut National de la Statistique et des Etudes Economiques.

seerbaar, zodat er alleen in uiterste noodzaak 'toe zal worden overgegaan. Daardoor wordt het probleem van de aanpassing van de productie aan de markt er niet eenvoudiger op, zoals een voorbeeld kan aantonen.

In de laatste jaren bedroeg de Franse tarwe-oogst gemiddeld 9 mln ton, zijnde 2 mln meer dan de normale binnenlandse consumptie. Speciaal voor de oogst van 1953 is men er in geslaagd een belangrijk deel van het overschot te exporteren, zij het tegen een gevoelig verlies. Het overschot van oogst 1954 zal waarschijnlijk niet in zijn geheel als zodanig kunnen worden geëxporteerd, zelfs niet tegen lage prijs. Om toch een plaats te vinden voor deze tarwe is in principe de mogelijkheid geopend, dat dit product beschikbaar wordt gesteld tegen een prijs ongeveer gelijk aan die van de voedergranen (haver en gerst), als compensatie voor het realiseren van een exporttransactie van vlees. Tot een concrete uitvoering is het nog niet gekomen, hetgeen begrijpelijk is indien wordt bedacht, dat tarwe en vlees anonieme grootheden zijn. Hoe is de zekerheid te krijgen, dat tarwe, aangekocht voor de productie van vlees, niet weer op de markt zal verschijnen als broodgraan? Wellicht zal een terugbetaling op reeds volledig betaalde tarwe, onder overlegging van een exportbewijs voor vlees de minste kans op fraude geven. Deze regeling is een noodsporg, want indien het er om gaat vlees te produceren, kan dit veel goedkoper geschieden door het verbouwen van voedergewassen op het areaal, dat nu de voedertarwe levert. Een ha groenvoedergewassen levert bijv. belangrijk meer voedereenheden dan een ha tarwe. Voor oogst 1955 is nu voorgeschreven dat slechts een zgn. kwantum van 6,8 mln ton van een prijs- en afzetgarantie zal profiteren. De vraag is dan alleen nog: welke tarwe valt binnen het kwantum en welke er buiten? De laatste categorie zal in ieder geval een lagere prijs opbrengen.

Tegelijkertijd is bepaald, dat alleen tarwe, welke voldoet aan een minimum-eis voor bakwaarde, zal worden geaccepteerd. Als criterium voor de bakwaarde is gekozen het resultaat, bereikt met de zgn. methode Chopin: het W-getal. Deze methode is echter moeilijk toepasbaar: de uitkomsten wisselen al naar de ouderdom van de tarwe en de fijnheid van malen. Aannemende, dat iedere producent slechts twee verschillende partijen tarwe aanbiedt, dan betekent dit, dat een 4 mln nogal omslachtige analyses noodzakelijk zijn, die ieder voor zich aan discussie onderhevig zijn. Hoe loffelijk ook de gedachte is, die aan de uitvaardiging van deze bepaling ten grondslag ligt — nl. het stimuleren van de kwaliteitsproductie — de uitvoering er van lijkt onmogelijk.

Gelukkig bestaat er nog een andere methode om de tarwe in kwaliteitsklassen in te delen; een methode die relatief simpel is: de scheiding naar variëteiten. De bakwaarde is een raseigenschap, die slechts binnen nauwe grenzen varieert. Een indeling volgens deze methode kan evenwel slechts op den duur effect geven omdat momenteel de totale opbrengst van de variëteiten met een algemeen erkende goede bakwaarde beneden het kwantum ligt. Bovendien overlappen de uiterste waarden van verschillende variëteiten elkaar zodat het moeilijk blijft een scheidslijn te trekken, die critiekloos is. In het huidige stadium kan dan ook aan de vaststelling van het kwantum nog geen andere betekenis worden toegekend dan dat de producenten onder druk worden gezet, met als doel: inkrimping van het tarwe-areaal.

Binnen het gebied van de zuivere akkerbouwgewassen zijn de uitwijkmogelijkheden gering. Vooral ook omdat de suikerbietenverbouw onder sterke druk is gezet.

Voor zover deze bieten tot suiker worden verwerkt zijn de moeilijkheden nog niet eens zo erg groot, omdat productie en consumptie elkaar niet zoveel ontlopen. Maar de helft van de bieten verschijnt sinds een halve eeuw als alcohol op de markt. En zoals boven reeds is vermeld: de marktsituatie voor dit product is meer dan slecht, terwijl er bovendien nog een voorraad is van 4,5 mln hl. In 1953 werd het alcoholcontingent, waarvoor een prijs- en afzetgarantie gold reeds enigszins beperkt, maar in 1954 is pas een drastische beperking tot stand gekomen. Zonder in te gaan op de details van de regeling blijkt alleen al uit de reacties van de producenten, dat de oppervlakte suikerbieten zal moeten worden verminderd.

De gecombineerde werking van de marktordening voor tarwe en suikerbieten dwingt de boeren dus naar andere productierichtingen uit te zien. Een gedeeltelijke compensatie wordt geleverd door de oliezaden, speciaal koolzaad, waarvan de regeling een kleine uitbreiding toestaat, vergeleken met voorgaande jaren. Maar dit is niet voldoende. Blijven eigenlijk alleen over de groenvoedergewassen, die, hetzij vervoederd op het bedrijf zelf, hetzij verkocht als hooi e.d., de dierlijke productie zullen stimuleren. Om technische redenen is de uitbreiding van het areaal secundaire granen (gerst, haver, mais) moeilijk. Mocht deze wel plaatsvinden dan is het resultaat uiteraard hetzelfde als bij de overgang op groenvoedergewassen.

Ook uit andere richtingen komen er tendenties tot verhoging van de dierlijke productie. Om paal en perk te stellen aan de overschotten op de wijnmarkt, krijgen degenen, die een deel van hun wijnstokken rooien een vergoeding van de Overheid. Waarschijnlijk kan de vrijgekomen oppervlakte deels worden bestemd voor de fruitteelt, deels wederom voor de veevoederproductie. Verder komt vroeg of laat de ciderproductie in de knel, door de beperkingen op de alcoholmarkt. Cider of appelwijn is een specialiteit van het Westen, waar ook de veehouderij zeer belangrijk is. Vrijwel automatisch zal de producent in die streek voor de verminderde inkomsten uit de cider compensatie zoeken in de dierlijke productie.

Het is dus nauwelijks overdreven om te concluderen, dat de tegenwoordige Franse landbouwpolitiek leidt tot een verhoging van de productie van vlees, melk en zuivelproducten. Deze producten bezitten een marktregeling, inhoudende een prijs- en afzetgarantie, zonder kwantitatieve beperking. Deze beperking kan er ook niet zijn, willen de doeleinden in de aanhef genoemd, verwezenlijkt worden. Immers daar wordt duidelijk gesproken over een uitbreiding van de productie, wat in de praktijk alleen kan betekenen uitbreiding van de dierlijke productie, omdat bij de andere belangrijke producten contingenten zijn vastgesteld.

Het heeft er dus alle schijn van dat het oude axioma: "l'alcool est la clé de voûte de l'agriculture française" definitief is verlaten. Deze functie is nu overgenomen door de dierlijke producten. Niet alleen uit sociale overwegingen, maar ook uit economische is deze verandering toe te juichen, omdat de export van deze producten de minste verliezen oplevert. Op dit terrein zal het dus ook gemakkelijker zijn om het nog bestaande prijsverschil tussen de Franse en de wereldmarkt weg te werken. De toepassing van de klassieke middelen: rationalisatie en verbetering van de kwaliteit zal bij deze productierichting een redelijke kans op succes hebben.

Een klein voorbeeld kan aantonen dat de moeilijkheden echter niet onderschat moeten worden. Een deel van de Franse boterproductie vindt nog plaats op de boerderijen. Een eventueel gebrekkige kwaliteit van het product kan min of meer gemaskeerd worden door het toevoegen van conserveringsmiddelen, hoewel een volledige compensatie natuurlijk niet mogelijk is. Een verbod tot toevoeging van deze middelen zou de producenten dwingen de kwaliteit als zodanig te verbeteren. Een maatregel in deze zin is ook afgekondigd, maar de tegenstand, tot in de „Assemblée Nationale” was zo sterk, dat de uitvoering voorlopig is opgeschort. Wel is het gelukt om het personeel van de landbouwvoorlichtingsdienst met 200 man uit te breiden, waardoor het mogelijk is de producenten iets intensiever dan tot dusverre bij te staan in de uitoefening van hun functie.

Op het niveau van de productie wordt dus wel het mogelijke gedaan om een betere aanpassing aan de markt te krijgen. Op het niveau van de consumptie lijken in Frankrijk ook nog wel mogelijkheden aanwezig om het verhoogde aanbod van dierlijke producten op te vangen. Speciaal geldt dit voor de melk, omdat de consumptie van dit product veel lager is dan die in de meer Noordelijk gelegen landen. Toch zal hier niet te veel hoop op moeten worden gevestigd. Uit onderzoekingen van het „Institut de l'Hygiène” blijkt, dat het totale voedselpakket van de Fransman weinig wensen

tot verbetering overlaat. Een eventueel verhoogde melkconsumptie, die thans gestimuleerd wordt door het verstrekken van dit product op scholen en in kazernes, kan gaan ten koste van de wijnconsumptie, maar ook ten koste van het vleesverbruik. Dit betekent slechts een verschuiving.

Blijft over de export. In de eerste plaats gaan hierbij de gedachten uit naar de gebieden van de Franse Unie in Afrika, waar een belangrijk deel van de thans geconsumeerde dierlijke producten afkomstig is uit niet-Franse gebieden. Uitbreiding van de Franse afzet in deze gebieden kan op korte termijn alleen geschieden door vermindering van de afzet van andere landen. Dus zowel bij afzet in de Franse Unie als daarbuiten heeft de verhoogde productie een groter aanbod op de wereldmarkt ten gevolge.

Uit het voorgaande kunnen we concluderen, dat de tegenwoordige Franse landbouwpolitiek doelbewust aanstuurt op een verhoging van de dierlijke productie. Deze verhoging zal in de heersende omstandigheden leiden tot een geregeld aanbod van vlees en zuivel uit Frankrijk op de wereldmarkt. Dit feit is des te opmerkelijker daar Frankrijk voor bedoelde producten sinds ongeveer 75 jaar niet meer als verkoper op deze markt voorkwam.

Katwijk a/d Rijn.

Ir D. D. MIEDEMA.

Een en ander uit de Sowjetbegroting 1955

De begroting van de Sowjetunie voor dit jaar, welke in de jongste zitting van de Opperste Sowjet is vastgesteld, komt tot een totaal van inkomsten van 590,2 mrd roebel en van uitgaven van 563,5 mrd (de werkelijke inkomsten en uitgaven over 1954 belopen volgens de voorlopige cijfers 557,5 en 552,8 mrd).

De inkomsten komen voor het overgrote deel van de staats- en coöperatieve ondernemingen en organisaties (497,3 mrd, v.j. 481,3). Daarvan wordt 117,5 mrd tegemoet gezien als afdracht van winst, 233,2 mrd in de vorm van omzetbelasting.

Uit directe belastingen wordt niet meer dan 48,4 mrd d.i. 8,2 pCt van de totale inkomsten, verwacht. De tarieven blijven onveranderd. Daarentegen moeten de staatsleningen, welke de laatste twee jaar tot aanmerkelijk lagere bedragen dan voorheen waren uitgeschreven, met 30,5 mrd haast het dubbele opbrengen van verleden jaar en nauwelijks minder dan in het verleden gebruikelijk was.

Voor de financiering van de volkshuishouding is 222,3 mrd uitgetrokken, waaraan moeten worden toegevoegd 112,9 mrd uit de eigen middelen van ondernemingen en economische organisaties. Voor sociaal-culturele maatregelen is in totaal 147 mrd uitgetrokken.

Met niet minder dan 30,4 mrd stijgt het bedrag, dat in totaal voor de zware industrie is uitgetrokken, tot 163,6 mrd. Voor de landbouw is met 65,2 mrd 9,2 mrd minder uitgetrokken dan verleden jaar en voor de lichte en levensmiddelenindustrie met 27,9 mrd 8,7 mrd minder. De uitgaven voor het transportwezen zijn met 40,5 mrd 1,7 mrd hoger geraamd.

Voor de landsverdediging is met 112,1 mrd 11,8 mrd meer uitgetrokken dan verleden jaar. In de toelichting zegt de Minister van Financiën, dat in de internationale situatie geen veranderingen zijn gekomen, die een ver-

slapping van de aandacht voor de betreffende vraagstukken veroorloven.

Het ziet er niet naar uit, dat de Sowjetbevolking dit jaar een verdere verlaging van de prijzen van ge- en verbruiksartikelen te verwachten heeft. De Minister wijst er op, dat deze in vier jaar tijds met ruim 25 pCt zijn gedaald en dat daarmee het lopende vijfjaarsplan in vier jaar is vervuld. Hetzelfde geldt voor het reële arbeidsloon, dat in deze periode met 37 pCt is gestegen, terwijl het vijfjaarsplan 35 pCt voorzag. Elders wijst de Minister er op, dat een verhoging van de arbeidsproductiviteit aan die van de lonen vooraf moet gaan om de nodige accumulaties voor de uitbreiding van de industrie, prijsverlaging en verhoging van het levenspeil der bevolking mogelijk te maken.

Wel zullen met ingang van 1 April de en gros prijzen voor de producten der zware industrie en de tarieven voor het vrachtvervoer worden verlaagd.

Hoewel over de ministeries en departementen in hun geheel gerekend het industriële plan voor 1954 op enkele uitzonderingen na is uitgevoerd, verwezenlijkt een groot aantal ondernemingen nog steeds niet de afleveringsplannen. Sommige ondernemingen en organisaties overtreffen wel de plannen voor producten, waaraan geen gebrek is, maar niet die van hoofdproducten. Aan de centrale instanties is nu categorisch verboden producten van minder belang of met beperkte vraag boven het plan af te leveren.

Voor dit jaar wordt gerekend op een daling van de productiekosten in de industrie met 4,5 pCt en in het bouwbedrijf met 3 pCt. De kosten van de tractorarbeid voor de landbouw moeten met 5 pCt dalen, de omzetkosten van de kleinhandel met 10 pCt. Voor de arbeidsproductiviteit in de industrie is een stijging met 6,5 pCt

en met 9 pCt in het bouwbedrijf geraamd. In een aantal takken van industrie is het dusver bereikte peil der arbeidsproductiviteit aanmerkelijk lager dan in het vijfjaarsplan werd voorzien.

In het bijzonder worden de ministeries voor de houtindustrie, de steenkoolindustrie, gekleurde metalen, vlees- en melkproducten en van visserij aan critiek onderworpen.

Opnieuw wordt de klacht gehoord, dat de industriële productie in de loop van een maand te onregelmatig verloopt. Door de vaststelling van betere normen moet de arbeider meer geïnteresseerd worden bij een juist gebruik van de techniek. Een aantal ondernemingen geeft teveel uit aan arbeidsloon; dit loopt klaarblijkelijk zo'n vaart, dat het tot een ernstig vergrijp tegen de staatsdiscipline verklaard is en de schulden met strenge maatregelen moeten rekenen. Te weinig aandacht wordt besteed aan spaarzaamheid en beperking van onproductieve uitgaven. Het aantal ondernemingen, dat met verlies werkt, is de laatste jaren weliswaar gedaald, maar is toch nog aanzienlijk.

Waarschijnlijk omdat de Sowjetregering zich genoodzaakt heeft gezien een zoveel groter deel van de beschikbare middelen voor de zware industrie te bestemmen, worden de lagere instanties in den lande opgeroepen om meer aandacht te besteden aan de verdere uitbreiding van de productie van gebruiksartikelen en de voorziening in de behoeften der bevolking door middel van de plaatselijke industrie en handwerkscoöperaties.

Het grootste deel van de middelen, welke voor de industrie bestemd zijn (93,5 mrd roebel, oftewel meer dan de helft van alle kapitaalsuitgaven voor de volkshuishouding), dient voor kapitaalinvestering.

Aan de bouwindustrie wordt de eis gesteld sneller, goedkoper en beter te werken. Daartoe moet algemeen worden overgegaan tot de toepassing van industriële bouwmethoden, onder gebruikmaking van pre-fabricated gewapend betonconstructies.

Financiële en materiële middelen, zowel als de beschikbare arbeidskrachten, moeten dit jaar geheel geconcentreerd worden op de voornaamste aan voltooiing toe zijnde bouwwerken en mogen niet worden versnipperd.

In overeenstemming met onlangs door het Centrale Comité der partij genomen besluiten wordt de Centrale eis gesteld in vijf of zes jaar tijds de bruto graanopbrengst tot ten minste 163 mln ton op te voeren (hetgeen betekent dat de Sowjetunie bij lange na niet de verwachtingen in vervulling ziet gaan, die Malenkow in 1952 wekte, toen hij bij een voor dat jaar geschatte opbrengst van 131 mln ton tegen dit jaar een stijging met 40-50 pCt, als eis stelde) en de opbrengst van de voornaamste veeletproducten ten minste te verdubbelen.

Voor de volgende ontginning van laagdelijke en braakliggende gronden, waarmee verleden jaar op grote schaal is begonnen, wordt 11 mrd uitgetrokken. Voor het onderhoud en de oprichting van nieuwe machine-tractorstations, die meer en meer het centrale punt in de landbouworganisatie worden, wordt 32,6 mrd bestemd, ruim anderhalf maal zoveel als in 1953. De klacht blijft, dat heel wat machine-tractorstations de tractoren en verdere landbouwmachines te weinig rationeel gebruiken. Over 150 gecontroleerde stations hadden de tractoren 15 pCt van de arbeidstijd gestaan, omdat zij reparatie behoeften. Voor de tekortkomingen, welke in het werk van de staatslandbouwbedrijven worden opgemerkt, wordt in het bijzonder het betreffende ministerie, dat te bureaucratisch optreedt, aansprakelijk gesteld.

Reeds geruime tijd spant de Sowjetleiding zich in om aan de bureaucratie paal en perk te stellen. Volgens de begroting wordt dit jaar, in vergelijking met het vorige, een vermindering van de uitgaven voor het onderhoud van het totale bestuursapparaat met 6 mrd verwacht. Het thans bestaande administratieve en bestuursapparaat, aldus de Minister van Financiën, onttrekt een te groot aantal werkers aan de rechtstreekse deelneming aan de materiële productie, terwijl de verdere ontwikkeling van de Sowjet economie in aanmerkelijke mate afhangt van een juiste verdeling van de bronnen van arbeid tussen productie en bestuur.

Van de verwachte besparingen komt 4,7 mrd voor rekening van de economische organisaties en 1,3 mrd voor die van het eigenlijke bestuursapparaat, waarvoor de uitgaven dit jaar op 12,6 mrd worden geraamd. Voor dit doel is dit jaar 2,2 pCt van de totaal begrote uitgaven bestemd, tegen 3,1 pCt in 1952. Alleen in de centrale organen zijn verleden jaar omtrent 5.500 of bijna de helft van alle „sectoren”, „bestuursafdelingen” en hoe de onderdelen verder mogen heten, opgeheven. Bovendien zijn 5.600 trusts, kantoren en verdere organisaties opgeheven. Ingrijpende maatregelen zijn op dit punt ook te verwachten voor de organisatie van de inzameling van landbouwproducten. Chroesjtsjiew heeft in zijn jongste rede in het Centrale Comité hierbij geruime tijd stilgestaan.

Rotterdam.

Mr J. HUIJTS.

BEDRIJFSECONOMISCHE NOTITIES

Gouden daken op Amerikaanse huizen

Het systeem van de „voorfinanciering” heeft thans ook in de Verenigde Staten zijn intrede gedaan, en wel op het gebied van de hypotheekleningen. Een van de reuzen onder de levensverzekeringmaatschappijen, de Prudential Life Insurance Company of America, heeft onlangs \$ 60 mln (als onderdeel van een totaal programma voor 1955 ter grootte van \$ 350 mln) aan hypotheekleningen tijdelijk „overgedaan” aan een groep handelsbanken, onder de verplichting ze na 18 maanden terug te nemen. „Prudential” kan daardoor op een ogenblik dat de vraag naar hypotheekleningen bijzonder groot is, hieraan in sterkere mate tegemoetkomen dan in overeenstemming is met haar huidige liquiditeitspositie. Voor de banken heeft de regeling het voordeel dat zij op een lening met een looptijd van anderhalf jaar een rendement maken van 3 à 4 pCt, aanzienlijk meer dan anders mogelijk zou zijn geweest. Deze „warehousing” genoemd: de hypotheekleningen worden als het ware tijdelijk bij de banken „opgeslagen”.

De samenkoppeling van geld- en hypotheekmarkt, die aldus tot stand wordt gebracht, zou kunnen blijken van grote betekenis te zijn. Algemeen wordt het hoge peil van de activiteit in de bouwnijverheid beschouwd als één van de belangrijke factoren die het uitgroeien van de recessie in 1954 tot een depressie van enige betekenis hebben tegengegaan (uiteindelijk is het bruto nationaal product in 1954 slechts 2 pCt lager gestaan dan in 1953, maar nog altijd 3 pCt hoger dan in 1952!). Deze activiteit is (mede) mogelijk geweest dank zij de ruime hypotheekfaciliteiten die beschikbaar zijn en waarop nog onlangs

door Prof. Harriss in „E.-S.B.” d.d. 23 Februari jl. (blz. 145) werd gewezen. Daar thans blijkt, dat, ter financiering van de huizenbouw, een beroep op de geldmarkt dient te worden gedaan, moet worden vastgesteld, dat een verkrapping op deze geldmarkt van invloed zal zijn op de activiteit in de bouwnijverheid en daarmee op één van de steunpilaren van de Amerikaanse economie.

In 1929 zijn het de bijna ongebreidelde prolongatiecredieten geweest, die een belangrijke bijdrage hebben geleverd tot een ongezonde ontwikkeling van het economisch leven. Deze hebben thans aan belang verloren, hoewel men door alleen te letten op door makelaars en banken verstrekte credieten op onderpand van effecten, een verkeerde indruk kan krijgen. Uit een onderzoek van de Federal Reserve Board is immers gebleken dat per 8 Februari jl. bij de leden van het Federal Reserve System, naast de \$ 4,4 mrd die als prolongatiecredieten te boek stonden, nog \$ 3 mrd credieten weliswaar onder een andere naam waren geboekt, maar in feite toch als zodanig moesten worden geclassificeerd. Van alle credieten bleek aldus 12 pCt betrekking te hebben op financiering van effectentransacties!

Leningen op hypotheek winnen het in betekenis echter verreweg van de prolongatiecredieten: ultimo 1954 bedroeg de hypotheekschuld op „one-to-four-family houses” \$ 75 mrd. Degenen, die door de recente gebeurtenissen het geloof aan een ouderwetse conjunctuurinzinking nog niet hebben opgegeven, dienen o.i. dan ook de ontwikkelingen in deze sector van de kapitaalmarkt nauwlettend gade te slaan.

In feite komt de hypotheekfinanciering voor woningen in de Verenigde Staten neer (althans voor de eigenaar) op het kopen van een huis op afbetaling: „mortgages pay like rent”, d.w.z. men betaalt voor bijv. 20 of 30 jaar een bepaald constant bedrag per maand (annuïteit), waarin een aflossingsbestanddeel is begrepen en wel zodanig, dat na afloop van deze periode de hypotheek is afgelost. Het is dus verantwoord om het bedrag aan uitstaande hypotheek te stellen naast dat voor de gewone afbetalingscredieten, te weten \$ 22,4 mrd per ultimo 1954, d.w.z. ca 30 pCt van de op die datum uitstaande hypotheek. Het is overigens interessant op te merken, dat van genoemde \$ 22,4 mrd, \$ 10,4 mrd voor rekening komt van de op afbetaling gekochte auto's. Aannemende dat dit alleen nieuwe auto's betreft, verder dat deze gemiddeld \$ 2.500 per eenheid kosten, dan stelt deze \$ 10,4 mrd ruim 4 mln auto's voor, zijnde ongeveer $\frac{2}{3}$ van de geraamde jaarafzet voor 1955.

Deze cijfers met betrekking tot afbetalings- en hypothecaire credieten bezien, rijst de vraag, of hier niet langzamerhand reeds van een overspannen situatie sprake is. De Argus Research Corporation te New York heeft getracht op deze vraag een antwoord te geven. Volgens haar schattingen hebben de vaste lasten voortvloeiende uit: rente en aflossing van hypotheek, huren, licht, brandstof en aflossing op afbetalingscredieten, in 1954 22,1 pCt van het beschikbare inkomen bedragen. Dit percentage is sedert 1946, toen het 12,2 bedroeg, geleidelijk tot het huidige niveau gestegen. Het is echter nog iets lager dan het percentage voor 1940 (22,3). Het jaar 1954 heeft dus nog geen record gebroken, maar het is de vraag in hoeverre de sterk stijgende tendentie hiertoe toch uiteindelijk zal leiden. De uitgaven voor voedsel, dranken en tabak bedroegen in 1954 31,0 pCt van het beschikbare inkomen.

In het kader van bovenstaande vergelijking tussen hypotheek en afbetalingscredieten verdient een betrek-

kelijk nieuwe vorm van hypotheek, de zgn. „open-end home mortgage” de aandacht. De geldgever is hierbij bereid om tijdens de looptijd van de hypotheek het door de geldnemer reeds afgeloste bedrag weer ter beschikking van laatstgenoemde te stellen, voor de aanschaffing van al of niet duurzame goederen, zoals bijv. een automobiel. Op deze wijze kan de huiseigenaar bepaalde artikelen aanschaffen en ze gedurende de resterende looptijd van de hypotheek afbetalen. Zo kunnen bijv. auto's, die normaliter voor slechts drie jaar mogen worden „gefinancierd”, over een periode van bijv. twintig jaar, tezamen met de hypotheekaflossing, worden betaald. Hetzelfde geldt voor bontjassen e.d.. Terecht spreekt de Wall Street Journal hier van afbetalingscrediet „van de wieg tot het graf”.

Een zekere mate van ongerustheid over een dergelijke ontwikkeling lijkt wel op zijn plaats. Anderzijds betekent dit weer niet, dat er, ook als door het (al of niet via de geldmarkt) aan banden leggen van de hypotheekverstrekking moeilijkheden zouden dreigen in de woningbouwsector, een catastrofe noodzakelijkerwijze het gevolg moet zijn. Men denke aan het door President Eisenhower bij het Congres ingediende wegenplan, waarmee een bedrag van \$ 101 mrd gemoeid zal zijn; en voorts aan een recente uitspraak van de President dat het bestaande tekort van 370.000 schoollokalen tegen 1960 zal zijn aangegroeid tot 720.000. Er zou in de eerstkomende vijf jaar volgens Eisenhower \$ 540 mrd moeten worden uitgegeven, wil in het tekort worden voorzien. Uitwijkmogelijkheden genoeg dus, zowel voor de bouwnijverheid als voor degenen wien om een oordeel over de conjunctuurontwikkeling wordt gevraagd.

Amsterdam.

M. P. GANS.

INTERNATIONALE NOTITIES

Een Indonesische noodwet voor de kanalisering van credieten ten behoeve van de industriële opbouw

Men schrijft ons:

Het is bekend, dat de Indonesische Regering er in is geslaagd in verschillende Europese landen, waaronder ook Nederland, zgn. langjarige credieten te verkrijgen. Hierdoor wordt Indonesië in de gelegenheid gesteld kapitaalgoederen te kopen, die het niet contant behoef te betalen. De betaling wordt uitgespreid over een periode van 4 tot 7 jaar. Deze credietverlening strekt tot wederzijds voordeel. Voor Indonesië vergemakkelijkt zij de aankoop van essentiële goederen, welke vermoedelijk achterwege zou zijn gebleven dan wel naar een latere periode verschoven, indien geen leveringen op crediet konden worden verkregen. Voor de betrokken landen zelf betekent het inruimen van credieten aan Indonesië vergroting van de export, die anders niet plaats zou hebben gevonden in verband met de bekende moeilijke deviezenpositie van vele minder-ontwikkelde gebieden, waaronder Indonesië. De credietarrangementen dateren uit de tweede helft van verleden jaar en thans is men begonnen met daarvan gebruik te maken.

De bedoeling aan Indonesische kant is het proces van de industrialisatie, waarmee men hier en daar is begonnen, niet te doen onderbreken uit gebrek aan deviezen. Bij dit industrialisatieproces moet men vooral niet denken aan grootscheepse objecten. Men heeft meer het oog laten

vallen op de kleine en middelgrote industrieën, welke hetzij de in het land aanwezige grondstoffen kunnen verwerken dan wel importbesparend van karakter zijn; in beide gevallen wordt voorkeur gegeven aan arbeidsintensieve bedrijven.

De moeilijkheid voor de Indonesische Overheid is, dat het verkrijgen van buitenlandse credieten het vraagstuk nog niet heeft opgelost. Tegenover de buitenlandse valuta immers zijn binnenlandse betaalmiddelen als tegenwaarde vereist. Deze moeten in eerste instantie worden opgeleverd door de betrokken importeur/industriële. In het kader van de nationale politiek wenst men, dat de industrieën in nationale handen blijven, althans voor zover het deze kleine en middelgrote bedrijven betreft. De Indonesische betrokkenen zijn over het algemeen weinig kapitaalkrachtig. Men heeft dan ook gemeend de Indonesische adspirant-industrieën en/of industrieën te helpen door credietverstrekking van de kant van de daartoe in het leven geroepen bank, namelijk de Bank Industri Negara (industriële staatsbank).

Kort geleden heeft men naast de inschakeling van voren genoemde bank in Indonesië ook nog een andere mogelijkheid geopend. In Indonesië is nogal veel zwevende koopkracht aanwezig. Deze zwevende koopkracht, in Indonesië veelal gekarakteriseerd met de term „hot money”, blijft niet in de kassen van de eigenaren, doch zij werpt zich nu eens op het ene, dan weer op het andere goed, aldus onrust en prijsstijgingen verwekkend, die voor de algemene gang van zaken niet bevorderlijk zijn. Het zou wenselijk zijn, dat de houders van deze koopkracht er toe zouden worden bewogen zich meer te werpen op productieve doeleinden, zoals bijv. de industrialisatie. Een moeilijkheid vormt de nogal enge interpretatie van het begrip „nationaal”. Zou de Regering er toe kunnen besluiten onder „nationaal kapitaal” mede te verstaan het binnenlands kapitaal, dat is dus kapitaal, hetwelk niet om transfer van winsten etc. vraagt, dan liggen hier inderdaad mogelijkheden.

Onlangs is nu door de Indonesische Overheid een noodwet afgekondigd, die houders van zwevende koopkracht in de gelegenheid stelt deel te nemen aan het industrialisatieproces. „Nationaal kapitaal” wordt beschouwd als te behoren tot de Indonesische sfeer, zodat in feite het begrip „nationaal” in dit opzicht samen valt met het begrip „domestic”. Dit wil zeggen, dat voortaan alle bezitters van kapitaal in Indonesië, die niet om transfer van winsten, afschrijvingen etc. vragen, in aanmerking kunnen komen deel te hebben aan de mogelijkheid tot het importeren van kapitaalgoederen, waarvoor credieten door het buitenland zijn verstrekt, met het doel kleinere of middelgrote industrieën op te zetten. Ter stimulering van deze deelneming wordt in genoemde noodwet bovendien gesteld, dat houders het vaderschap van hun kapitaal niet behoeven aan te tonen, verder dat zij vrij zullen zijn van navordering van de kant van de belastingdienst. Met andere woorden, zgn. zwart kapitaal kan door middel van de noodwet wit worden gemaakt. Deze gelegenheid staat open tot 1 Januari 1956.

Het is te hopen, dat de verruiming, die de noodwet biedt, zal leiden tot een groter gebruik van de door het buitenland verstrekte credieten. Hierdoor zouden mogelijkheden voor de verdere industriële opbouw in Indonesië worden geopend.

AANTEKENING

Israël een nieuw petroleumland?

De kansen op een eigen petroleumproductie in Palestina werden reeds vóór 1914 gunstig beoordeeld. Er was toen reeds viermaal een onderzoek naar de vermoedelijke petroleumrijkdommen van dit land ingesteld. Het laatst was dit geschied in het begin van deze eeuw door drie geleerden op grond van wier rapporten de „Standard Oil Company of New Jersey” een concessie aanvraag, welke echter door de Turkse Regering werd geweigerd. Vlak vóór de eerste wereldoorlog kreeg genoemde maatschappij eindelijk een concessie, maar van het verrichten van exploratiewerkzaamheden is toen uiteraard niets gekomen.

In 1918 werd een nieuw onderzoek ingesteld door Dr Homer. In zijn eerst jaren later voor publicatie vrijgegeven rapport — de Engelsen waren in die tijd allerminst gebrand op ontsluiting van nieuwe bronnen in verband met de bestaande overproductie — lezen wij o.a.: „In Palestina moeten dusdanig uitgebreide olie-reserves zijn, dat de exploitatie er van het land tot één van de grootste industriële centra zou maken”. Ook nu bleef de zaak echter rusten. In 1935 werd door een expert voor de zesde maal een onderzoek ingesteld en in zijn rapport verklaarde deze dat minstens 2.500 km² van het land als gunstig is te kwalificeren voor het vinden van aardolie en aardgas, terwijl het absoluut zeker is dat op een gebied van 250 km² deze producten kunnen worden gewonnen en wel in de Negeb-woestijn, in de bergen van Juda en in Galilea.

Desondanks moest het tot 1945 duren voordat er 31 boorconcessies werden verleend, zodat in 1947 eindelijk met het werk kon worden begonnen. Toen echter de oorlog tussen de Joden en de Arabieren in 1948 uitbrak, moesten de boringen worden stopgezet en werden de boormachines buiten het land gebracht. De lopende concessies, die door de toenmalige (Engelse) Mandaatsregering waren verleend aan de „Iraq Petroleum Company”, de „Anglo-Iranian Oil Company” en de „Royal Dutch-Shell”-groep werden later ingetrokken. Hiermede ging de Engelse invloed in Israël volledig te loor.

* * *

De nieuwe machthebbers van Israël hebben hun hoop gericht op gunstige resultaten van verdere activiteiten op petroleumgebied. Dit blijkt uit een artikel van Dahl M. Duff: „Israel ready to drill”¹⁾, waarin o.a. een exploratiekaart is afgedrukt, waarop 38 concessiegebieden zijn aangegeven die tezamen meer dan 53 pCt van de oppervlakte van Israël beslaan. Meer dan de helft dezer gebieden is dicht bij de kust van de Middellandse Zee gelegen. Op een totaal van meer dan 2,7 mln acres hebben vijf ondernemingen concessies voor meer dan 300.000 acres; ten name van de „Continental Oil Company” staan zelfs 782.100 acres te boek²⁾.

In verschillende delen van het land wordt reeds hard gewerkt: de Petroleumwet, waarop wij hieronder nog terugkomen, schrijft immers voor, dat men binnen vier maanden na de verlening van een concessie met boringen moet beginnen en dat naarstig moet worden doorgewerkt, tot er olie wordt aangeboord. De verwachting, die is

¹⁾ „The Oil and Gas Journal” van 26 Juli 1954.

²⁾ Een merkwaardige bijzonderheid moge niet onvermeld blijven. De wereldmaatschappijen, die overal ter wereld exploratiewerkzaamheden verrichten, doen dit niet in Israël. Zij zijn zó nauw betrokken bij de gang van zaken in de Arabische landen, dat zij het antagonisme niet mogen riskeren dat zou worden gewekt, indien zij in Israël aan het exploratiewerk zouden gaan deelnemen.

opgesloten in de titel van Duff's artikel is in vervulling gegaan: op 8-Februari jl. seinde Reuter uit Tel Aviv, dat de Canadese oliemaatschappij „Pontiac Petroleum Company” had bekend gemaakt, dat zij bij boringen naar olie in Israël oliehoudende rots had aangeboord vlak bij de berg Karmel. Het Karmelgebergte ligt ten Zuiden van de havenstad Haifa. De concessies in dit gebied beslaan voor de genoemde oliemaatschappij een oppervlakte van ruim 40.000 hectare ³⁾. De directeur van de maatschappij verklaarde tevens dat, wanneer voldoende oliehoudende formaties aangetroffen zouden worden, de maatschappij in Israël met de commerciële oliewinning zal beginnen.

* *

De Regering van Israël heeft zich er dadelijk, nadat zij haar handen vrij kreeg bij de beëindiging der oorlogshandelingen toe gezet een Petroleumwet te doen ontwerpen. Volgens deze wet, die steunt op het principe van mededinging tussen groepen van gegadigden, zullen drie verschillende vergunningen worden verleend, nl. voor geologisch onderzoek, voor proefboringen en voor de feitelijke exploitatie. Candidaat-exploitanten dienen te beschikken over minstens \$ 5 mln, waarvan de helft in harde valuta. Ten behoeve van het onderzoek zal Israël in vier districten worden verdeeld. In totaal kunnen 58 vergunningen worden verleend, voor dertig jaar, met mogelijkheid van verlenging. Volgens Duff zijn er tot dusverre 38 uitgereikt. Israël zal de prioriteit hebben bij de aankoop van petroleum voor eigen gebruik en export zal slechts worden toegestaan nadat de binnenlandse behoefte is bevredigd.

Een merkwaardige bijzonderheid is ongetwijfeld, dat de Israëlsche Regering bij deze aangelegenheid o.a. is bijgestaan door twee bekende Amerikaanse petroleum-experts. Wat de financiële kant van de zaak betreft, sluit het wetsontwerp zich nauw aan bij de desbetreffende bepalingen in Canada en Venezuela. Een royalty van $12\frac{1}{2}$ pCt is ook gebruikelijk in de Verenigde Staten, evenals een inkomstenbelasting van 50 pCt. Voorts dient vermelding dat de concessies voor proefboringen voor de tijd van drie jaren worden verleend, mits de maatschappijen, zoals gezegd, binnen vier maanden met boringen beginnen en naarstig doorwerken totdat zij olie aanboren.

De wet is inmiddels van kracht geworden en direct na het aanvaarden er van werden de eerste vier concessies verleend en wel aan een Zwitsers-Belgisch-Amerikaanse groep, een Canadese, een Zuidafrikaanse en een Amerikaanse groep; alle zijn zij echter gekoppeld aan Israëlsche groepen.

* *

Een eigen petroleumproductie zou er toe kunnen bijdragen Israël uit zijn economische moeilijkheden te helpen. De handelsbalans is zeer ongunstig niet in de laatste plaats omdat Israël dure olie uit Venezuela moet aanvoeren ten gevolge van de stopzetting door Irak van het vervoer van olie uit dat land door de daartoe aangelegde buisleidingen naar Haifa. Er is nu sprake van dat de Anglo-Iranian Oil Comp. haar olie in Haifa zal laten bewerken. Zou Israël in zijn petroleumbehoeften door eigen productie kunnen voorzien, dan zou dat een besparing betekenen van \$ 4 mln per jaar, zijnde 20 pCt van de totale invoer.

De petroleum-commissaris in Israël, I. R. Kosloff, meent dat Israël drie bijzonder gunstige mogelijkheden

³⁾ „Pontiac Petroleum of Calgary”, Alberta heeft een ruimte van 800.000 acres toegewezen gekregen. Deze maatschappij onderhoudt, in overeenstemming met wat de Petroleumwet vereist, nauwe relaties met de Israel Continental Oil Co.

biedt voor petroleumondernemingen. In de eerste plaats is het veel sterker ontwikkeld en aan Westerse omstandigheden aangepast dan andere landen in het Nabije Oosten, zodat uitgaven voor huisvesting e.d., voor aanleg van wegen, voor de vestiging van magazijnen, voor de aanstelling van geschoold en halfgeschoold buitenlands personeel in aanzienlijke mate kunnen worden beperkt. Verder kan de prijs voor olie uit Israël door de onmiddellijke nabijheid van de Middellandse Zee op een veel hoger peil worden gesteld dan die uit Irak en uit de omgeving van de Perzische Golf ⁴⁾. Israël verbruikt ten slotte zelf zeer veel olie, nl. meer dan 7 mln vaten per jaar, zodat de petroleumondernemingen niet uitsluitend of bijna uitsluitend zullen zijn aangewezen op de uitvoer van door haar gewonnen olie.

* *

Gaat het nu eindelijk ernst worden met de winning van petroleum in Israël? Wij dienen dit af te wachten. In elk geval zou het ons te ver voeren na te gaan, welke economische en dan ook politieke gevolgen zich zouden voordoen, indien de in het begin van onze beschouwing geciteerde woorden van Dr Homer werkelijkheid zouden worden. Voor zover onze gegevens strekken heeft hij niet tevens medegedeeld, van welke omvang de reserves zouden kunnen zijn. Dat behoeft geen verwondering te wekken. De wetenschap van de vaststelling van „proved and possible reserves” is nog jong en vooral in de Verenigde Staten sterk ontwikkeld. Bij elke nieuwe exploitatie van een of ander veld doet men daaromtrent nieuwe ervaringen op. Zo ver is men in Israël nog niet en daarom zal het nog wel enige tijd duren, voordat de vraag hoeveel olie vermoedelijk in de bodem van Israël aanwezig is, op bevredigende wijze zal kunnen worden beantwoord.

⁴⁾ Wij tekenen hierbij aan dat de Westeuropese landen ernstige bedenkingen hebben tegen de prijspolitiek, die in het Nabije Oosten wordt gevolgd.

Haarlem.

F. S. NOORDHOFF.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

Op de geldmarkt heerste de afgelopen week een voor de laatste jaren ongekend krapte. Met ingang van 10 Maart werd de callgeldrente zelfs verhoogd tot het maximum van 1 pCt, hetgeen na 1952 niet meer was voorgekomen. De marktdisconto's voor kortlopend papier liepen op tot $1\frac{1}{4}$ pCt; dat de stijging nog niet verder ging was slechts toe te schrijven aan interventie van De Nederlandsche Bank. Had deze instelling de vorige week geweigerd in te gaan op aan haar gedane aanbiedingen van schatkistpapier met maximaal 105 dagen resterende looptijd tegen disconto's van $\frac{7}{8}$, 1, en $1\frac{1}{8}$ pCt per jaar, thans achte zij de verkrapping — die zij overigens zelve had veroorzaakt door de verhoging van het minimumkaspercentage tot 10 pCt — blijkbaar voldoende voortgeschreden en aanvaardde zij genoemd papier tegen een disconto van $1\frac{1}{4}$ pCt per jaar. Naar in marktkringen verluidt, zou op deze wijze voor ettelijke tientallen miljoenen guldens papier naar de Centrale Bank zijn verhuisd.

Een symptoom van krapte vormde voorts het feit, dat op de open markt enig aanbod van bankaccepten verscheen. In de ruime geldmarktsituatie, die hier te lande na de oorlog meestentijds heerste, bleef dergelijk

papier tot dusverre meestal tot de vervalddag veilig binnen de betreffende bankportefeuilles opgeborgen.

Het is niet onmogelijk, dat deze sterke verkrapping verband houdt met het uitblijven van een deviezenaanwas, waarop door de geldgevers enigermate was geanticipeerd ter bereiking van het vereiste gemiddelde minimumkaspercentage over de periode 22 Februari-22 Maart. Op 9 Maart bedroeg de totale goud- en deviezenvoorraad van De Nederlandsche Bank n.l. f 2 mln minder dan veertien dagen tevoren. Voor buitenstaanders is niet na te gaan, in hoeverre laatstgenoemde deviezenontwikkeling is toe te schrijven aan de zuigkracht van buitenlandse geldmarkten — speciaal Londen — waar door de monetaire autoriteiten geen ultra-goedkoopgeldpolitiek als in Nederland wordt gevolgd.

De kapitaalmarkt.

Wallstreet bracht de afgelopen week een voor velen onaangename verrassing in de vorm van een plotselinge aanzienlijke koersdaling over de gehele linie. In de loop van één week daalde het koersgemiddelde Dow Jones Industrials hierdoor met niet minder dan 18 punten n.l. van 419,7 op 4 Maart tot 401,1 op 11 Maart jl. Wat velen hierbij onbehagelijk stemde was de grote aandelenomzet bij de daling — er was sprake van ware verkoopgolven waarbij de ticker bij de handel achterbleef — en de relatief kleine omzet op Donderdag, toen een (tijdelijk) herstel plaatsvond. Als motieven voor de koersinzinking werden genoemd de uitspraak van Prof. Galbraith voor de Senaatscommissie tot onderzoek der koersstijgingen, dat de huidige hausse op de Amerikaanse effectenmarkt wellicht met een ineensstorting als van 1929 zal eindigen, alsmede hernieuwde ongerustheid over de situatie om Formosa.

Hoewel men in Amsterdam in het kielzog van New York bleef varen en de koersontwikkeling aldaar met argusogen gadesloeg, bleven de schommelingen hier toch relatief beperkt. Op Maandag overschreed Koninklijke zelfs tijdelijk de koers van 600 pCt, terwijl Unilever Dinsdag op een haar na de 400 pCt bereikte, alles vnl. door buitenlandse vraag. Lang niet alle beleggers, vooral niet de particuliere, kunnen bij dergelijke koersen de verleiding tot winstneming, leidend tot verkoop naar het buitenland, weerstaan. Het blijven aanhouden van de sterk opgelopen internationale fondsen heeft echter tot dusverre met name aan het Rotterdamsch Beleggings Consortium en andere investment-trusts die deze politiek volgden, geen windeieren gelegd.

Op de markt voor niet risicodragend kapitaal werd het gerucht van de emissie van een Belgische staatslening bevestigd. Het wordt — evenals in Juli 1954 — een 3³/₄ pCt lening van f 100 mln, gemiddelde looptijd 17¹/₂ jaar a pari. Dat het kapitaalverkeer zelfs binnen de Benelux practisch slechts in naam geliberaliseerd is, blijkt wel uit de toestemming van De Nederlandsche Bank die hiervoor ook nu weer nodig was. Deze verbond hieraan zelfs een zekere beperking door hierbij te kennen te geven, dat zij voorfinanciering in dit geval ongewenst acht, terwijl zij tevens nog eens herinnerde aan het verbod tot aankoop van effecten met geleend geld.

Aand. indexcijfers	4 Maart 1955	11 Maart 1955
Algemeen	238,7	239,6
Industrie	342,7	343,2
Petroleum	313,2	326,5
Scheepvaart	237,8	235,2
Banken	187,8	188,7
Indon. aand.	74,2	74,3

Aandelen	4 Maart 1955	11 Maart 1955
Kon. Petroleum	569½	593½
Unilever	382½	396½
Philips	363½	362½
A.K.U.	309	307½
Kon. N. Hoogovens	285½	285
Van Gelder Zn	275½	274
H.A.L.	193½	193½
Amsterd. Rubber	114	113½
H.V.A.	147½	148½
Staatsfondsen		
2½ pCt N.W.S.	79%	78%
3-3½ pCt 1947	100 ¹¹ / ₁₆	100 ¹¹ / ₁₆
3 pCt Grootboek 1946	100 ⁷ / ₁₆	100 ⁵ / ₁₆
3 pCt Dollarlening	96 ⁵ / ₁₆	97½
Diverse obligaties		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI ...	102%	102%
3½ pCt Bk v. Ned. Gem. 1954 II/III	100 ¹¹ / ₁₆	100%
3½ pCt Philips 1948	103%	103%
3½ pCt Westl. Hyp. Bank	100	100

J. C. BREZET.

STATISTIEKEN

DE NEDERLANDSCHE BANK

(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt en Muntmateriaal	Vorderingen en geldswaardige papieren luidende in buitenlandse geldsoorten	Buitenlandse betaal-middelen	Vorderingen in guldens voortvloeiende uit betalings-accorden	Voorschotten in rekening courant	
						7 Febr. 1955
14 Febr. 1955	3.028.993	1.537.898	1.265	213.027	28.766	
21 Febr. 1955	3.029.016	1.552.225	1.175	215.199	28.509	
28 Febr. 1955	3.031.098	1.576.311	1.740	200.278	51.152	
7 Maart 1955	3.031.143	1.585.246	1.634	191.975	40.659	
14 Maart 1955	3.031.117	1.559.661	1.572	218.640	33.695	
Data	Bankbiljetten in omloop	Saldo in rekening courant				
		Totaal	's Rijks Schatkist	's Rijks Schatkist bijzondere rekening	Saldo voortvloeiende uit betalings-accorden	Andere saldi van niet-ingezetenen
7 Febr. 1955	3.461.569	1.863.508	671.420	652.834	35.587	72.542
14 Febr. 1955	3.426.717	1.903.170	662.840	652.834	32.682	23.140
21 Febr. 1955	3.452.804	1.894.769	645.458	652.834	36.859	22.392
28 Febr. 1955	3.583.083	1.801.741	616.103	652.834	48.088	21.963
7 Maart 1955	3.522.721	1.853.946	614.179	652.834	51.700	22.962
14 Maart 1955	3.470.670	1.990.041	616.044	652.834	38.855	22.542

Voor bedrijven, die hun export willen uitbreiden, is de N.H.M. de aangewezen bank. Zij kan alle door U gewenste inlichtingen rechtstreeks inwinnen bij haar talrijke eigen kantoren in Azië, het Mid-den Oosten, Afrika en Amerika.

**Nederlandsche
Handel-Maatschappij, N.V.**

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32

KWANTITEIT of KWALITEIT

?

Wanneer het U vooral om de kwantiteit van de reacties op door Uw onderneming geplaatste personeelannonces gaat, dan menen wij er goed aan te doen U tevoren te moeten afraden deze annonces in „E.-S.B.” te plaatsen. Honderden reacties voorspellen wij U beslist niet.

Wilt U echter een indruk hebben van de kwaliteit van de binnenkomende reacties, dan zal het U interesseren dat talrijke grote ondernemingen regelmatig „E.-S.B.” inschakelen als medium voor het oproepen van functionarissen op hoog niveau. De ervaring leert deze bedrijven namelijk dat een oproep, in „E.-S.B.” geplaatst, een prima selectie van het aantal reacties betekent, hetgeen een niet onbelangrijke aanwijzing is voor wat betreft het „aanbod”.

Zoekt U het in de kwaliteit van de reacties op Uw personeelannonces, dan geven wij U ernstig in overweging om „E.-S.B.” als medium in te schakelen.

Advertentie-afdeling
Postbus 42 — Schiedam

TRICOTBEST N.V.

gevestigd te Best (N.Br.)

UITGIFTE van

**f. 1.125.000,— gewone aandelen aan toonder,
in stukken van f 1000,— nominaal,
voor drie vierden delende in de resultaten van het boekjaar
1955 en ten volle delende in de resultaten van
de volgende boekjaren.**

De ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovenvermelde aandelen, uitsluitend voor houders van claims van gewone aandelen, bij hun kantoren te Amsterdam, Rotterdam, 's-Gravenhage, Breda en Eindhoven, voor zover aldaar gevestigd, openstellen op

DINSDAG, 22 MAART 1955

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.

op de voorwaarden van het prospectus dd. 11 Maart 1955.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten en van het verslag over het boekjaar 1954 zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

**DE TWENTSCHE BANK N.V.
VAN MIERLO EN ZOON N.V.**

Amsterdam
Breda, 11 Maart 1955.

NATIONALE LEVENSVZERZEKERING-BANK N.V.

GEVESTIGD TE ROTTERDAM

Uitgifte van:

f 3.450.000.- aandelen, op naam, à 100%

in aandelen van f 1000.-,

resp. onder-aandelen van f 500.-

waarop verplicht te storten 10 0/0, ten volle delende in de winst over het boekjaar 1955 en volgende jaren.

De inschrijving op bovengenoemde aandelen met recht van voorkeur voor de tegenwoordige aandeelhouders, zal openstaan tot

VRIJDAG, 25 MAART 1955, des namiddags 4 uur

ten kantore van

de Heren R. MEES & ZOONEN te Rotterdam en 's-Gravenhage;

de ROTTERDAMSCHEN BANK N.V. te Rotterdam, Amsterdam en 's-Gravenhage;

de Heren BEELS & Co.—DE CLERCQ & BOON HARTSINCK te Amsterdam,

op de voorwaarden van het prospectus dd. 12 Maart 1955.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren alsmede - tot een beperkt aantal - exemplaren van de statuten en van het laatste jaarverslag zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Rotterdam, 12 Maart 1955